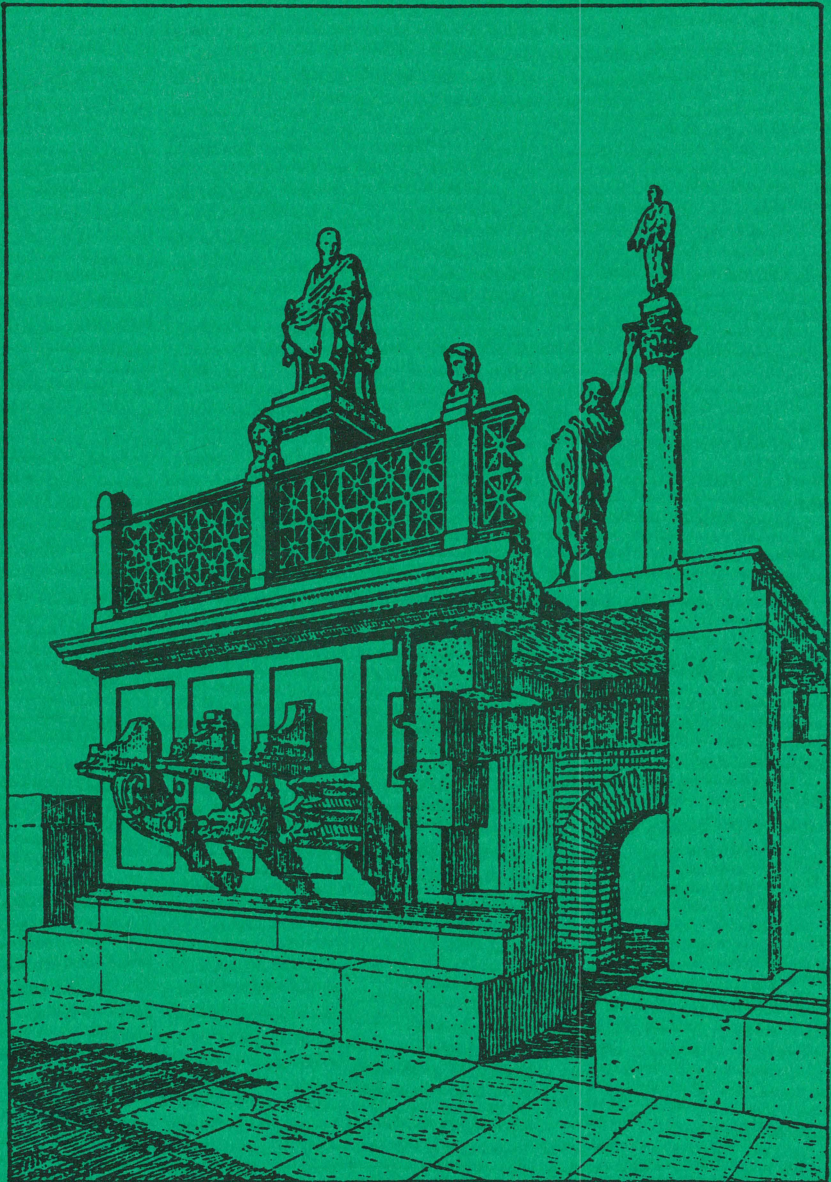

KLASSISK FORUM

1987: 2

INNHALDSFORTEGNELSE

FRA STYRET	s. 3
BENTE LASSEN: <i>Pegasos — fra "vingehest" til "lesehest"?</i> . . .	s. 5
TONE STEEN: <i>Norsk Klassisk Forbunds studietur til Roma</i> . . .	s. 7
GUNN HAALAND: <i>Nylatin i Norden nok en gang</i>	s. 12
BARBARA FEICHTINGER: <i>Klassisk filologi i Salzburg</i>	s. 13
ØYSTEIN GULLVÅG HOLTER: <i>Studiet av det tidlige Hellas</i> . . .	s. 17
HANNE GEIRAN: <i>Katta-elever på Roma-ferd</i>	s. 19
JON MARIUS HAARBERG: <i>Professoren</i>	s. 21
HILDE SEJERSTED: <i>Latinfaget i skolen</i>	s. 26
BJØRG TOSTERUD DANIELSEN: <i>En annerledes guide</i>	s. 28
HELGE NORDAHL: <i>Så talte de sammen på mange latin</i>	s. 29
SYNNØVE DES BOUVRIE: <i>Oppdragelse av piker i det gamle Hellas</i>	s. 34
EINAR WEIDEMANN: <i>Latinen lever fortsatt i norsk skole</i>	s. 49
EGIL KRAGGERUD: <i>Roma i tekst II: Capitol i Aeneiden</i>	s. 53
EGIL DANIELSEN: <i>Hvilken datamaskin skal vi velge?</i>	s. 60
FORELESNINGER	s. 62
INGER MARIE MOLLAND STANG: <i>Res coquinaria</i>	s. 63

KLASSISK FORUM er medlemsorgan for NORSK KLASSISK FORBUND og utkommer 2 ganger årlig.

Forbundet er en landsomfattende organisasjon som har til formål å fremme forståelsen for antikken og den antikkpåvirkede tradisjon i europeisk og nasjonal kultursammenheng.

Medlemskontingenten er kr. 100 pr. år og inkluderer abonnement på KLASSISK FORUM.

Kontingenten kan betales over postgirokontonr. 1 53 70 00 eller pr. post, til Einar Weidemann, Viktor Baumannsv. 40A, 7000 TRONDHEIM.

Styrets medlemmer:

Hugo Montgomery (leder), OSLO, Bjørgulv Rian, OSLO,
Hilde Sejersted, OSLO, Jan Nordbø, OSLO,
Jan Songstad, BERGEN, Einar Weidemann, TRONDHEIM.

Redaktør: Gunn Haaland

I redaksjonen: Bente Lassen, OSLO, Øivind Andersen, TRONDHEIM,
Synnøve des Bouvrie, TROMSØ

Lay-out: Alice Pettersen

Redaksjonens adresse:

Universitetsbiblioteket i Oslo,
Drammensvn.42
0255 OSLO 2

ISSN: 0801-3179

FRA STYRET

Vi tror ikke vi tar munnen for full når vi sier at interessen for antikken er stigende. Selv om vi fortsatt synes at latinens plass i skolen er utsatt, kan dere i et par artikler i dette nummer se at situasjonen ikke er helsvart. Tallet på latinelever har faktisk vært svakt økende det siste året. Og medlemstallet i NKF har i alle fall økt sterkt. Vi er nå oppe i nær 200 medlemmer, og det er en økning på 50 % siden i fjor høst.

Styrets virksomhet det siste året har som tidligere nevnt vært konsentrert om informasjonsvirksomhet rettet både mot skolen og publikum for øvrig. Informasjonsplakaten er nå på det nærmeste ferdig, og vi trykker i dette nummer en prøve på hvordan den kommer til å se ut. Brosjyrematerialet beregnet på skolen er fremdeles under arbeid, men vil forhåpentligvis også foreligge snart.

Foreningens etterutdanningskurs i vårsemesteret med påfølgende Roma-tur ble svært godt mottatt, og styret vil arbeide for å arrangere flere ekskursjoner i forbindelse med forutgående seminar- eller kursvirksomhet. Foreløpige planer går ut på ekskursjon til Glyptoteket i København i mai 1988. Dette vil vi komme tilbake til når mer detaljerte planer foreligger.

Vi akter å utvide tilbudet av faglige arrangementer — allerede *lørdag 30. januar* blir det et seminar om *økonomisk liv i det gamle Hellas*. Det vil finne sted i Historisk museum, foredragssalen kl. 12.15–15. Foredragsholdere blir Jan Nordbø, Hugo Montgomery og Bjørn Qviller. På grunn av sikkerhetsinstruksen for Historisk museum er det nødvendig med en *ikke bindende påmelding*. Vi sender ikke informasjon til medlemmene om dette seminaret på annen måte, så sett av *lørdag 30. januar* allerede nå! Påmelding skjer pr. tlf. 416300 l. 974 (Jan Nordbø) innen 20. januar. I forbindelse med seminaret vil Jan Nordbø også orientere om greske mynter i Myntkabinettet. Dersom seminaret faller i god jord, blir det en romersk variant til høsten.

Også denne høsten har vi greid å vekke medias interesse for latin. Denne gangen var det NRK-fjernsynet, som i programmet "Mix" tok opp nylatinen. Wenche Foss leste (dessverre uten konsulenthjelp til uttalen av latinske ord) fra Kielands "Gift" om lille Marius. Leder for nylatinprosjektet, Øivind Andersen, fikk så komme til orde og fortalte om latinens betydning gjennom tidene. Vi er glad for slik reklame for våre klassiske fag!

ÅRSMØTET

ble holdt fredag 18. september kl. 19.30 i Lektorenes hus, Oslo. Det var ca. 30 medlemmer til stede. Hugo Montgomery åpnet møtet med minneord over Leiv Amundsen, William Nygaard og Hans Vogt, som alle er gått bort det siste året.

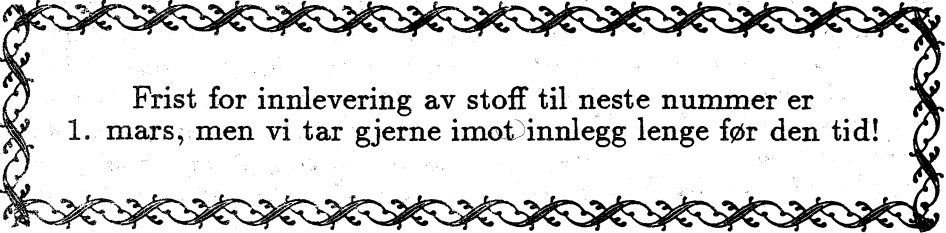
Årsberetningen ble lagt fram og godkjent. Einar Weidemann la fram regnskapet som viser en god økonomi med en balanse på rundt 12.000 kroner. Da revisor Øivind Andersen er i utlandet, ble Astrid Ryen og Inger Marie Molland Stang valgt som vise-revisorer. Deres revisjon av regnskapet ble godkjent av årsmøtet.

Valgkomitéen innstilte på gjenvalg av styret. Deres innstilling ble tiltrådt ved akklamasjon, og etter forslag fra leder godkjente årsmøtet

at Hilde Sejersted ble tillagt funksjonen som styrets sekretær, med spesielt ansvar for informasjon og public relation.

Lørdag 19. september ble det avholdt et faglig arrangement i Teologisk eksamenssal over temaet *Barn og ungdom i antikken*. At 40 personer (mange utenbysfra) deltok, synes vi er meget bra, særlig tatt i betraktning det praktfulle høstværet.

Axel Seeberg holdt et lysbildeforedrag om *Barnas verden i antikk kunst*, Synnøve des Bouvrie snakket om *Jentenes oppdragelse fra barn til kvinne i det gamle Hellas*, og Johan H. Schreiner avsluttet dagen med emnet *Antikk paideia*, også det foredraget ledsaget av lysbilder. Et av foredragene trykkes i dette nummeret av Klassisk Forum, de andre følger siden.

Frist for innlevering av stoff til neste nummer er 1. mars, men vi tar gjerne imot innlegg lenge før den tid!

PEGASOS

FRA "VINGEHEST" TIL "LESEHEST"?

*Ak, Nid, du har glemt,
at Vinger min Hest i sin Manke har gjemt!
(Wergeland, Den Freidige)*

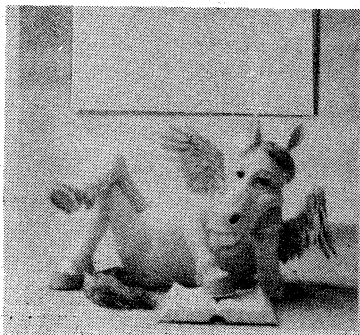
Den greske vingehesten Pegasus er for oss symbol på dikterkunsten, og å "bestige, ri pegasen" velkjente metaforer for å dikte. Forestillingen om at Pegasus er dikterens inspirasjon og skaperkraft, er imidlertid ikke gresk, men oppsto i slutten av det 15. århundre ved en sammenblanding av to forskjellige sagn fra antikken.

Mest kjent er vel det om Sisyfos' sønnesønn, den korintiske helt Bellerofon, en av flere fortellinger i gresk mytologi der Josef og Potifars hustru-motivet inngår. Etter (ufrivillig) å ha drept en mann (som navnet Bellerofontes røper), måtte han rømme fra Korint og søkte tilflukt hos Proitos, kongen i Argos, for der å sone sin brøde. Ifølge Homer tente straks dronningen Antaia på ham og "brente av lengsel etter å vinne hans elskov i lønn," men ble standhaftig avvist. Hvilket naturlig nok gjorde at lidenskapen slo om til hat. Hun gikk til kongen med sin versjon og krevde hevn. Proitos vegret seg for selv å drepe Bellerofon, og sendte ham til sin svigerfar Iobates

i Lykia med et brev der han gjenga dronningens beskyldninger og ba om at gjesten måtte bli tatt av dage. Men Iobates leste brevet først etter å ha feiret Bellerofon i ni samfulle dager, så han toet sine hender. For å etterkomme svigersønnens henstilling og samtidig unngå blodskyld, ga han helten forskjellige garanterte livsfarlige oppdrag, deriblant å drepe den ildspydende Kimaira, uhyret med løvehode, geitekropp og slangehale. Da Bellerofon imot all forventning vendte seierrikt tilbake — han hadde dessuten gjort kort prosess med amasonene og solymerne, samt en hærskeare lykiske kjemper — skjønte Iobates at han var en gudenes ætling og gjorde ham til medhersker i Lykia. Men ulykken rammet til sist den korintiske helt. Han ble forhatt av samtlige guder (årsaken sies det intet om her), mistet to barn og henslepte sine siste dager vandrende ensom og folkesky på den øde aleiske slette.

Her er altså ikke Pegasus med. Men Homers fortelling utfylles av senere forfattere, i første rekke Pindar: Po-

seidon ga Bellerofon vingehesten, som til da hverken hadde kjent bisel eller rytter. Til å begynne med kom Bellerofon ingen vei med den, der den gikk og beit ved kilden Peirene, men så viste Atene seg for ham i en drøm og ga ham en magisk grime innlagt med gull. Han våknet

faktisk med gudegaven i hånden og fikk nå uten vanskeligheter temmet hesten, som han siden benyttet i kampene med Kimaira, amasonene og solymerne. Men som Ixion, Tantalos og Sisyfos før ham, misbrukket Bellerofon gudenes velvilje da han senere ville ri like opp til deres bolig, som var han udødelig. Pegasus kastet ham av og fortsatte ferden alene opp til Olympen.

Hesiod beretter om vingehesten at den ble avlet av Poseidon og Medusa og sprang frem av hennes blod da Perseus hadde hugget hodet av henne. Den svang seg opp til Olympen, der den hadde som oppgave å trekke vognen med Zeus' lyn og tordenkile. Bare én gang hadde den

et ærend nede på jorden, det var da den og den strålende Bellerofon drepte Kimaira.

Vingehestens tilknytning til dikterkunsten har sitt utgangspunkt i Ovids *Metamorfoser*. Her fortelles det at Pegasos med et kraftig hovslag på Helikon-fjellet åpnet kilden Hippokrene (hestekilden), som fra da av var elsket av Musene og assosiert med poetisk inspirasjon. (En merkelig versjon skyldes en aleksandrinsk mytografers "forbedring" av myten: Da fjellet Helikon en gang kom i bevegelse og steg høyere og høyere i begeistring over Musenes sang, ble det stanset ved et slag av Pegasos' hov. Samtidig sprang kilden Hippokrene frem.)

Er Pegasos (navnet kan hverken utledes av $\pi\eta\gamma\acute{o}\varsigma$, sterk, eller $\pi\eta\gamma\gamma\acute{\eta}$) i dag et entydig symbol, eller er det i ferd med å utvannes? At de britiske flybårne tropper under 2. Verdenskrig brukte Pegasos med Bellerofon på ryggen som sitt emblem, må vel kanskje karakteriseres som en nærliggende og ikke særlig overraskende fordreining. Men hva med den lille slappfisken nedenfor som Den norske bokklubben har adoptert som reklame for sin nye klubb "Bøkenes Verden"? Tja. Mon det vil ergre de store? — Men enkelte små vil det more!

Bente Lassen

NORSK KLASSISK FORBUNDS STUDIETUR

TIL ROMA 29.6.—6.7.1987

Nær 30 forventningsfulle sjeler møtte i otta på Gardermoen 29. juni for å delta i den første studieturen i Norsk Klassisk Forbunds regi. Vi var på mange måter en nokså heterogen gruppe: geografisk dekket vi mesteparten av landet, med deltagere fra Tønsberg til Harstad, og flere kom opprinnelig fra andre land enn Norge. I alder spente vi fra unge studenter i begynnelsen av 20-årene til rektor Sandvei på flere og åtti (det siste hørte jeg på turen, men trodde det ikke før jeg hadde konsultert en gammel statskalender etter hjemkomsten). Noen var garvede Romafarere med et tosifret antall besøk bak seg, mens andre var der for første gang. Skolefolkene utgjorde en stor gruppe, og de fleste av oss igjen hadde i alle fall latin som et slags minste felles multiplum, men det var også deltagere med en helt annen yrkesbakgrunn. De fleste hadde fulgt seminaret i vår, og alle var spente på hva den nærmeste uken ville bringe.

Vi ble ikke skuffet. Studieturen til Roma ble akkurat så innholdsmettet, interessant og variert som vi hadde forestilt oss. Noen avslappende ferietur ble det ikke, om noen

ektefeller og andre pårørende har antydnet det. Vi stod tidlig opp hver morgen, og særlig de som bodde på Hotel Conciliazione var ofte ute av døren tidligere enn på en vanlig hverdag hjemme. Noen siesta i sommervarmen ble det heller ikke mye anledning til. Men om uken var travel, var den ikke utmattende. De fleste av oss hadde overskudd til å delta i andre kulturtiltak Roma hadde å tilby, som kirkekonsserter, utendørskonsert og "Aida" i Caracallas termer.

Generøse bidrag fra ambassadør H.C. Berg og hustrus legat til fremme av kjennskapet til den klassiske oldtid hadde gitt oss mulighet til å foreta de ekskursionsjoner vi ønsket. Tre dager forlot vi Roma, de to første med Rasmus Brandt som kunnskapsrik og inspirerende guide. Den første ekskursionen gikk til utvalgte steder i Latium: *Lavinium*, *Ardea*, *Nemi* og *Tusculum*. Det første var kanskje det mest interessante. Tretten altere på rad og rekke, reist i perioden fra 500-tallet til 300-tallet, bød på mange problemer. I følge Rasmus Brandt er det en slags enighet om at de var dedisert til *Afrodite*. Stor diskusjon ble det om identi-

fikasjonen av den såkalte Aeneas' grav. Egil Kraggerud mente graven lå for langt fra elven der Aeneas angivelig skulle ha druknet—500 meter er langt i kultisk sammenheng. Noe av det mest interessante vi så denne dagen, var de store mengdene terrakottastatuer som er funnet. Det må ha vært en Minervahelligdom her. Statuene var i fragmenter, men lot seg restaurere. Antagelig er de kassert på 200-tallet, på det tidspunkt helligdommen ble oppgitt. Besøket i magasinet gav oss et levende inntrykk av det nitide og krevende arbeid det er å være arkeolog.

Etter et besøk i Ardea — en by som motsatte seg Aeneas' inntog i Latium — satte vi kursen mot Albanerfjellene. I Nemi kontemplerte vi både Nemiskipenes sørgelige skjebne og den stedlige Dianakult. Dagen ble avsluttet i Tusculum. Om vi ikke akkurat foretok noen Tusculanae disputationes, var det stemningsfullt å besøke det stedet hvor bl.a. Cicero, Lucullus, Tiberius og Agrippina hadde villaer. Byen har også et velbevart teater.

Den andre ekskursjonen tok oss til Etruria, der de tre stedene vi besøkte, hver på sin måte belyste

Teatret i Tusculum

forskjellige sider ved etruskisk kultur, slik den er kjent for oss: tempel og altere i Veii, bolighus i San Giovenale, nekropol i Cerveteri. I tillegg til en grundig gjennomgang av konfliktene Roma/Veii fikk vi en fin analyse av etruskisk tempelarkitektur. San Giovenale, som ble utgravet av svenske arkeologer i perioden 1955-65, betegnet et vendepunkt fordi det dreier seg om en byutgraving. Ellers har ikke San Giovenale vært noen særlig betydelig by, liten i utstrekning og under andre byers interesseområder. Den senere tids debatt har hovedsakelig dreidd seg om byen har hatt kontinuerlig bosetning fram til 100-tallet f.Kr., da den ble forlatt.

Til slutt besøkte vi nekropolen i Cerveteri. Rasmus gav oss en fin innføring i Caeres historie og i etruskiske gravskikker. Det var en flott avslutning på en dag som var både lang og varm — til slutt måtte Egil nedlegge forbud mot "statariske" spørsmål, dvs. spørsmål mens man stod stille. Bare kursoriske spørsmål, altså spørsmål stillet mens man likevel beveget seg, var tillatt.

Den siste utflukten gikk til Hadrians og Horats' villaer. Renate Munkebye gav oss en forbillidlig omvisning i Hadrians villa, der både anleggets arkitektur og Hadrians personlighet ble levendegjort for oss. Til slutt

satte vi kursen mot Horats' villa. I seminaret i vår gikk vi igjennom både romersk jordbruk generelt og tekster mer spesifikt knyttet til Horats' villa, og i bussen gjennomgikk Egil Satire II,6 for oss. Vi var altså godt forberedt, og der vi satt under pinjene med vår picnislunsj fikk vi en fin fornemmelse av de følelser Horats hadde for stedet. Og det var ikke bare Egil som var rørt da vi kjente den kjølige friskheten fra kilden Bandusia.

I Roma besøkte vi bl.a. Augustus' forum. Det hadde nok vært både mer kjølig, fredelig og eksklusivt om vi hadde fått komme ned på selve torget, slik vi var blitt lovet. Men Jon Arild Olsen og Egil Kraggerud gikk gjennom torget og tempelbygningene, statuene og innskriftene der på en måte som gjorde dette til et faglig høydepunkt, i alle fall for meg. Jeg syns det var vanskeligere å få ordentlig inntrykk av Augustus' hus og Apollontempelet på Palatin, som Erik Østby viste oss. Side 18 i forrige nummer av Klassisk Forum var egentlig bedre i så måte. Videre klargjøring av området vil vel gjøre det mer oversiktlig. Anne Katrine Frihagen gjennomgikk Magna Mater-tempelet, mens Egil tok for seg en del av den arkitekturen på selve Forum som har tilknytning til Augustus. Ellers ble det tid til Forumvandring på egen hånd. Den siste dagen var viet kirke-

Gruppen i Horats' villa

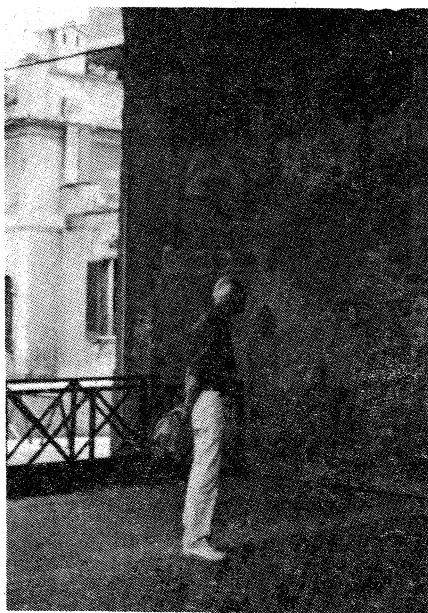
vandring i Roma under ledelse av Hugo Montgomery, der vi besøkte S.Clemente, S.Sylvesterkapellet i SS Quattro Coronati, S.Giovanni in Laterano, og S.Croce. Vi diskuterte begrepet titulærkirker, og om Clemens var en titularius.

To ettermiddager hadde vi forelesninger på Det norske instituttet. Egil holdt foredrag om Aeneas og Evander, der han påviste hvor fint Vergil knytter Aeneassagnet til aktuelle hendelser i Augustus' liv og Pax Romana. Hugo Montgomery snakket om augusteisk religiøsitet i religionshistorisk perspektiv. Han avviste at det foregikk en sekulari-

sering på Augustus' tid, og mente man måtte se religionen helt integ-rert i samfunnet forøvrig. Besøket på instituttet var for meg og sikkert flere andre et møte med fjerne, men ikke glemte studieår. Institut-tets bestyrer, Ståle Sinding-Larsen, mottok oss gjestfritt på instituttets terrasse, og pekte beredvillig ut Romas kjente severdigheter.

Jeg tør vel ikke sende dette manu-skriptet av gårde til redaktøren for Klassisk Forum uten å si noe om *res coquinaria*? Det kan jo ikke nektes at mat og drikke stod nokså sentralt under Romaoppholdet. Vi snakket mye om mat — hvor salierne for-

beredte sine måltider, hvordan Horats lengtet etter sin landsens meny bestående av kål, bønner og flesk — og fremfor alt gjorde vi våre egne erfaringer med scaloppine, saltimbocca, abbacchio og alt det andre gode det romerske kjøkken har frambrakt. Vi nøt våre markjordbær ved Nemisjøen, iskremen på Giolitti — rett rundt hjørnet for oss som bodde på Nazionale — tartufo'en

Marius Sandvei

på Tre Scalini. Det hele kulminerte i en storslagen avskjedsmiddag i Trastevere, der Hilde Sejersted holdt en beåndet tale for dagen. Hennes glimrende tale inspirerte flere andre til å sprette opp. Det ble utbrakt diverse skåler, for turens ledere, Hugo Montgomery (Hugo Boss), Egil Kraggerud og Anne Katrine Frihagen, for dem som hadde bidratt med demonstrasjoner, for festkomitéen for den siste kvelden, for Klassisk institutt ved Universitetet i Oslo, som i motsetning til andre institutt har innsett sitt etterutdanningsansvar, for de eldre iblant oss, som foregikk med et flott eksempel, for de unge iblant oss, som sørger for etterveksten i vårt fag, for ambassadør H.C.Berg og hustru, for Roma og for oss selv. Alt sammen, forekom det oss i alle fall da, like berettiget. Ingen syntes vel det var passende å si det der og da, men det lå i luften at dette ikke må bli en engangsforeteelse. Faglig og sosialt ble turen så vellykket at vi vel kan håpe på en oppfølger, i alle fall om noen år? I denne omgang, hjertelig takk til Hugo og dere andre for alt omsorgsfullt arbeid dere nedla for å gjøre turen til en suksess.

Tone Steen

Nylatin i Norden nok en gang

Klassisk Forum omtalte i forrige nummer konferansen om *Nylatin i Norden*. Den ble avholdt 1.-5. august på Biskops-Arnø, foreningen Nordens kurssted mellom Uppsala og Stockholm, og samlet 80 deltakere fra alle de nordiske land. Vi var 7 deltakere fra Norge, så å si alle med en eller annen tilknytning til latin som fag. Siden arbeidet med nylatin her i Norge bare er i sin vorden og det ikke er forsket noe særlig i materialet, var det bare to "norske" foredrag — prosjektleder Øivind Andersen og Frode Singsaas la fram smakebiter fra arbeidet med prosjektet hittil i Norge.

Danskene derimot stilte sterkt med hele 40 deltakere — ikke bare latinister, men danskfilologer, historikere, litteratur-, lærdoms- og idéhistorikere. I Danmark har man lenge hatt et *Forum for renæssansesstudier*, hvor nettopp dette materialet har vært gjenstand for diskusjon og forskning. Naturlig nok var det flest danske foredragsholdere (det var opptil 10 foredrag pr. dag, så det var kanskje en lykke at det var regn og kaldt hele tiden), og forbausende få beskjeftiget seg med selve latinen skriftene er forfattet på. Materialet ble satt inn i sin historiske, litteratur- eller idéhistoriske sammenheng, sett på bakgrunn av den

samtid de ble skrevet i. Jeg må si jeg lærte en god del om dansk åndsliv på 1500- og 1600-tallet! Det er forfattet skrifter på latin i Norden til langt inn på 1800-tallet, men det var hovedsakelig litteratur fra de nevnte århundrene konferansen beskjeftiget seg med.

En side av prosjektet er planene om en EDB-registrering av materialet. Dette arbeider man med sentralt i København, i samarbeide med Kgl. Bibliotek. Etter halvannet år pågår fremdeles utprøvinger av driften, og det var i sommer ennå ikke klart hvordan registreringen skal foregå. Men man regnet med å ha dette avklart innen årsskiftet, og da håper vi her i Norge å kunne registrere vårt eget materiale i den nordiske basen.

Foreløpig har Inger Ekrem, som nå er prosjektets vit.-ass., konsentrert seg om arbeidet med å lokalisere de norske nylatinske skriftene og ta arbeidskopier av den poetiske litteraturen. Selv med den begrensningen viser det seg at det blir mange kopier å ta. Det er mange korte dikt — dedikasjonsvers, leilighetsdikt, bryllupsdikt — og mange likvers.

I tillegg har nåværende prosjektleder Egil Kraggerud arbeidet med planene om en utgave av Oslo-humanistenes skrifter. Det dreier seg i første rekke om Hallvard Gun-

narssønn og Jens Nilssønn, men også Jakob Jakobssøn Wolf, Rasmus Hjort og Jakob Hvid. Inger Ekrem er allerede i gang med å oversette en del av Gunnarssønns *Chronicon* (Norges historie på vers), og flere andre personer skal ha sagt seg inter-

essert i å bidra til en slik utgivelse. Alt i alt — halvannet år etter at prosjektet først ble omtalt i *Klassisk Forum*, vil jeg si at det har kommet godt i vei.

Gunn Haaland

KLASSISK FILOLOGI I SALZBURG

Egil Kraggerud var i april/mai i Østerrike og gjesteforelest, bl.a. i Salzburg. I den anledning ba han en av de yngre ansatte ved instituttet der, assistent mag. Barbara Feichtinger, skrive en liten orientering for Klassisk Forums lesere om hvordan hun opplevet sitt fags stilling i dag. Kraggerud har selv oversatt innlegget fra tysk.

Universitetet i Salzburg ble opprettet på ny i 1962, og fra da av har vårt institutt for klassisk filologi hatt sine lokaler i den tidligere fyrste- og erkebispresidens ("Die Residenz"). Besøkende kan lett forestille seg hvilken vakker og passende ramme dette er. Den understreker de klassiske språks lange tradisjon og fremkaller inntrykket av kontinuitet. Men tror man av den grunn at de klassiske språk nyter godt av en særlig gunst ved østerrikske universiteter, tar man feil.

Tvert i mot: Som i de fleste europeiske land har latin og gresk heller ikke i Østerrike noen lett stilling. Dette gjelder både innen universitetspolitikken og i den høyere skole. Ved universitetene vil enkelte ha latin sløffet som forberedende prøve i medisin og jus.

I så fall behøver studentene bare å gjennomgå et kortere kurs med knapp innføring i fagterminologien. Videre er det på tale å åpne for studier uten "Matura" (avgangsvitnesbyrd). I stedet ville det bli forprøver i fag som har sammenheng med det studium den enkelte har valgt. En slik ordning ville antagelig i sin tur bety latinens endelikt som studiegrunnlag for humanistiske fag i det hele.

Hvis utviklingen går videre i denne retning, vil antagelig latin spille en like marginal rolle som den gresken har i skolen idag. Gresk finnes nå bare på noen få skoler. Det finnes allerede nye undervisnings- og skolemodeller på forsøkstrinnet der latin bare tilbys som alternativ til et moderne fremmedspråk, eller hvor den overhodet henvises til gruppen

"valgfrie fag". Samtidig er det på tale å redusere år og timetall i det hele. Det er en trist utvikling i et land som Østerrike med sin lange klassiske tradisjon. I første halvdel av vårt århundre var 8 år latin med 5-6 uketimer fortsatt obligatorisk!

Det finnes riktignok motgående tendenser der den klassiske komponent i allmenndannelsen anerkjennes som noe verdifullt, bl.a. med vekt på de klassiske språks og den antikke kulturs betydning som dannelsesfaktorer. Her står de klassiske filologer foran en stor og ansvarsfull oppgave hvis vi vil ta imot utfordringen.

I Salzburg fylke kan vi sikkert fortsatt regne med stor velvilje for de klassiske språk. For tiden finnes det 2118 elever på s.k. humanistisk gymnas. Her leses latin i 6 år, gresk i 3. Ca. 5000 elever går på nyspråklig gymnas eller realgymnas. Her er det også 6 år latin ved siden av 2 moderne fremmedspråk. Ved de naturfaglige gymnas er det for tiden 4 år latin, ved økonomisk realgymnas for piker likeledes 4 år, riktignok som alternativ til fransk. Det er gledelig at flertallet av elevene velger latin også her. Også ved det videregående realgymnas, som kan oppvise meget store elevtall, får elevene 3 års latinundervisning. Det samme gjelder for voksengymnasene.

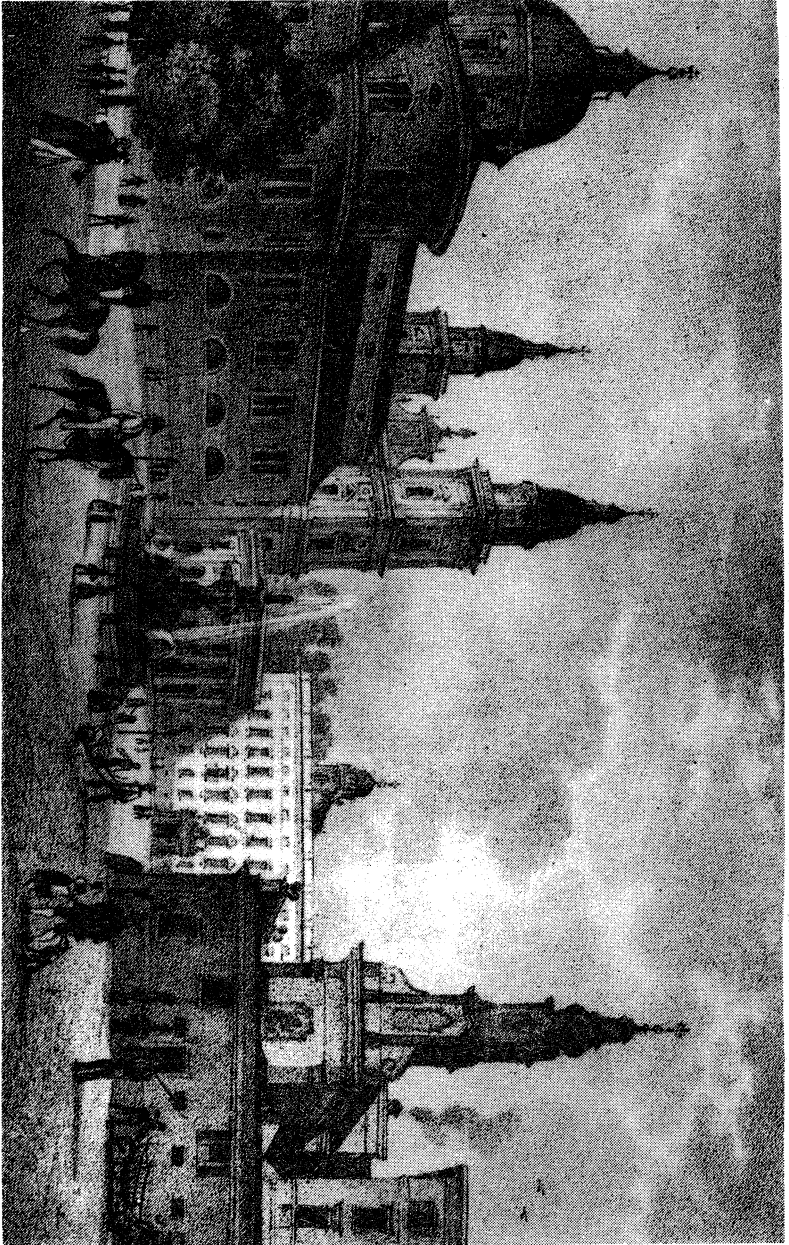
For øyeblikket er det bare en type allmenndannende skole som ikke

tilbyr latin og/eller gresk, nemlig det matematiske realgymnas. Det ser ut til at denne tross alt ganske gledelige situasjon fortsatt kan opprettholdes en tid.

Vårt institutt kunne inntil nylig ikke klage på studenttilstrømningen. Det hang sikkert sammen med et gunstig arbeidsmarked for latinlærere. Årlig var det 40-50 nye studenter. Det hører med til bildet at vårt institutt er ganske lite sammenlignet med Wien og Graz: der har det dreiet seg om tresifrede studenttall. For tiden er tallet noe synkende, betinget av den synkende fødselskurve i de aktuelle årsklasser. Men studentenes interesse og engasjement er snarere sterkere. Som sjansene til å oppnå en lærerstilling etter endt studium blir dårligere, merker man at de fleste studerer av ren kjærlighet til faget. Dessverre er skolens nivå ikke alltid så godt som man kunne ønske, og universitetet må gjøre en betraktelig innsats på det språklige plan.

Det er for tiden 3 ordinære professorater, 1 emeritus, 2 fulle assistentstillinger, 1 vitenskapelig amanuensis, 1 s.k. "Bundeslehrer" i universitetstjeneste og ca. 10 hjelpe-lærere ved instituttet, dessuten 1 prosjektassistent og 2 halvtids studieassistenter med arbeide innen forskning og administrasjon. Studenttallet er 250 (217 i latin og 34 i gresk). Av disse tar 2/3 sikte på en lærerstilling, resten tar

Salzburg — Residenzplatz

diplomstudium. Det at studentallet ikke er altfor høyt, gir tid til egen forskning og gjensidig kontakt. Atmosfæren ved instituttet er nesten familiær. Fester og utflukter bidrar sitt til dette. Det er noenlunde regelmessig ekskursjoner til Hellas eller Lilleasia. I 1989 planlegges en reise til Roma.

Høsten 1988 har vi et større arrangement i vente og med umiddelbar forbindelse med de klassiske språks stilling i vårt land: fra 26. til 30. sept. er vårt institutt vertskap for *Colloquium didacticum classicum*, det 12. i rekken. Universitets- og gymnaslærere fra 10 europeiske land (Belgia, Vest-Tyskland, England, Frankrike, Italia, Holland, Østerrike, Polen, Sveits og Jugoslavia). Som observatørland er innbudt: Danmark, Øst-Tyskland, Finnland, Hellas, Lichtenstein, Ungarn og Luxemburg. Hovedtemaet er: "De klas-

siske språk i gymnas- og middelskoleundervisningen: dagens situasjon, problemer og muligheter." Retorikk, litteratur og resepsjon, natur og miljø, samt kvinnens stilling er sider som vil bli belyst i foredrag og diskusjoner. Ved siden av impulser til vårt eget vitenskapelige arbeid håper vi også på en positiv virkning når det gjelder den nasjonale og lokale skole- og utdanningspolitikk. Hvis vi klarer å vise hvilken betydning og verdi de klassiske språk har for det moderne teknokratiske samfunn, og ganske spesielt for dette, kan vi si oss fornøyde. Da gjelder det å kunne omsette de store ord i handling og yte vårt til det kulturelle liv. I så henseende trengs det et mer intensivt samarbeide mellom universitet og skole, likeså en større innsats i begge leire, men fremfor alt en beslutsom vilje til å tre ut av vitenskapens elfenbenstårn.

Et slikt arbeid med moderne problemstillinger ut fra antikken kan også bety en berikelse av vårt vitenskapelige arbeid. Det kan gi nye perspektiver og veier. I hvert fall vil vi stille oss én stor oppgave: å formidle den glede og berikelse som beskjefteigelsen med de klassiske språk kan gi.

Barbara Feichtinger

Øystein Gullvåg Holter, sosiolog og forskningsstipendiat NAVF, orienterer i det følgende om sitt forskningsprosjekt

STUDIET AV DET TIDLIGE HELLAS: SAGNMATERIALET

Sagnmaterialet fra det tidlige Hellas har litterære kvaliteter, men er ubrukelig som historisk materiale. Dette synes å være historikerens oppfatning, særlig i anglosaksisk tradisjon.

Andre mener at sagnmaterialet nok har en historisk verdi når yngre elementer er skilt fra, men at denne utskillelsen er uhyre vanskelig, slik at sagnkilder ikke kan brukes som uavhengig evidens (et skifte oppfattet i sagnene, eller generelt trekk herfra, gjelder som evidens bare når det er sterkt understøttet av arkeologi. Fravær av motsigende funn er ikke nok).

Dersom det hadde vært mulig å tidfeste sagnelementer og -trekk, ville vår historiske forståelse av Hellas vært mye større enn den er i dag og noengang kan bli på grunnlag av arkeologi alene. Sagnene er potensielt en uhyre rik kilde, til mange formål bedre enn Bibelen

og lovtekster osv. fra Midt-Østen. Her får vi jo, tilsynelatende, hele samfunnslivet beskrevet i forståelige sekvenser. Særlig hører vi mye om konflikter, og allianser tilknyttet dem.

Grekernes sagn finnes primært i den episke syklusen, som besto av minst 12 verk hvorav Iliaden og Odysseen er bevart. De andre er kjent fra oppsummeringer og sitater.

En ukjent andel av dette stoffet er kommet til i koloni-tida eller krigsperioden 1200-1100 og seinere. Det omhandler forhold i bronsealderen ved å omskrive dem slik man så tingene helt inn i tidlig klassisk tid.

Dette gjør analysen vanskeligere, men er også av historisk interesse. Kildene vi ellers har fra perioden 1100-ca. 500 er jo ytterst sparsomme. På samme vis som Homers omskrivninger (jfr. Finley) gir et bilde av kolonitid el. sein kolonitid (ca. 700), kan ombygningen

av sagnene gi oss viktig informasjon om arkaisk tid og kolonitid i Hellas. Her må historikerne ut av "mørketida"-idéen i alle fall. Det er klart et behov for analyser som ser kontinuiteten fra mykensk og kretisk tid, eller mer presist, hvordan "stormenn" etc. og seinere konflikter spiller seg ut på denne brede bakgrunn. Ikke å ta inn mykenske samfunnsforhold i analysen er som å forstå det tysk-romerske keiserriket og føydalismen generelt uten idé om Romerriket.

Vi har altså ikke råd til å glemme de tidligere kildene, og samtidig må linear B-tavlene og mykensk og kretisk arkeologisk materiale sees i lys av all mulig brobyggende informasjon. Her er sagnene ett viktig element. Dette er også hovedbakgrunnen for den "litterære" fascinasjonen sagnene kan gi: ingen leser dette uten å spekulere på hva som virkelig skjedde. Hele den episke syklusen presenteres som "tidlig historie".

Ett potensielt viktig resultat gjelder utviklingen av greske former for familie, ekteskap, hushold og slekt. For å se på dette, har jeg ført statistikk over 306 greske sagnekteskap som nevnes hos Homer (Apollodoros' Bibliotheke). Det er en overflateanalyse, der materialet tas på "face value", og bare noen filteranalyser (klart seinere personer eller forhold trukket fra) er gjennomført.

Resultatene er derfor vanskelige å tolke. Tatt slik de er, tyder de på en bilineær hovedtendens tilbake i minoisk periode. Samtidig er det klare tegn til at "hus" (navngiverforjengere) er skjøvet tilbake kronologisk, og innsatt i tidligere genealogier. Ekteskap via mors eller fars slekt spiller en helt underordnet rolle, og eksogami og neolokalitet er til alle tider viktig. Mer komplekse slektskapsregler, av typen *en mann skal gifte seg med sin fars tantes svigerinnes kvinnelige slektninger* synes ikke å eksistere, og påståtte lineære prinsipper i Hellas (ABC-syklus, Omaha-likhet) får liten støtte.

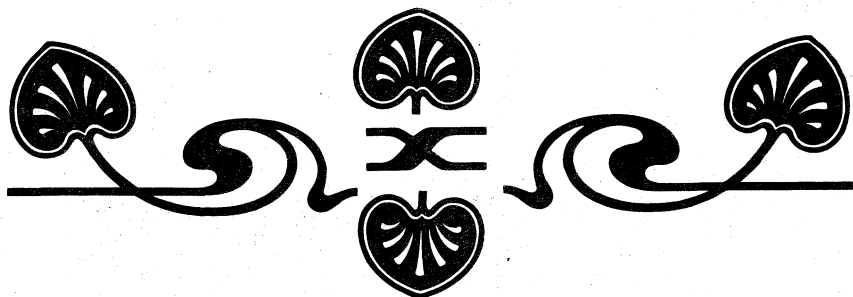
Jeg har foreløpig ikke kommet lenger i analysen av de 306 ekteskapene. Dersom den kunne kjøres på data ville det vært overkommelig, men foreløpig har jeg ikke funnet et bra slektskapsprogram. (Ethvert tips her mottas med takk.) Det er nødvendig å kjøre statistikken mot ulike filtre, og vurdere resultatene. Opplagte filtre er å trekke ut alle personer som forskerne har funnet tvilsomme, og folk med skyggenavn og ingen detaljer. Ved databehandling er det også mulig å fastslå med stor sikkerhet om mer komplekse slektskapsprinsipper gjelder eller ikke.

Mitt kvalitative inntrykk er at genealogiene må sees i lys av en ytterst sannsynlig opptrapping av

konflikt fram til Thebes-krigen (noe før 1300?). Det er også klart at periodens "slektskap" var plastisk eller sosialt definert, som i Midt-Østen og Anatolia, og at det ikke i hovedsak var patrilineært. Det var enten temmelig egalitært, med både patri- og matrilineære elementer, eller først og fremst matrilineært

og matrilokalt. Pompøse patrilocale grunnleggere og hus er ofte de som faller først når filtre introduseres. Ordninger der menn utenfra får makt som inngiftete svigersønner er klart av svært stor betydning.

Øystein Gullvåg Holter

KATTA-ELEVER PÅ ROMA-FERD

I månedskiftet april/mai dro to lattingrupper og én italienskgruppe fra Oslo katedralskole til "den evige stad". Reisens mål var naturligvis å oppleve antikkens Rom, så å si kjenne antikken på pulsen, men også å få kunnskaper om kunst og religionshistorie, samt oppleve Roma av idag. Fra vårt tilholdssted i den gamle bydel like ved Spanske-trappen hadde vi et utmerket utgangspunkt for utflukter til kjente

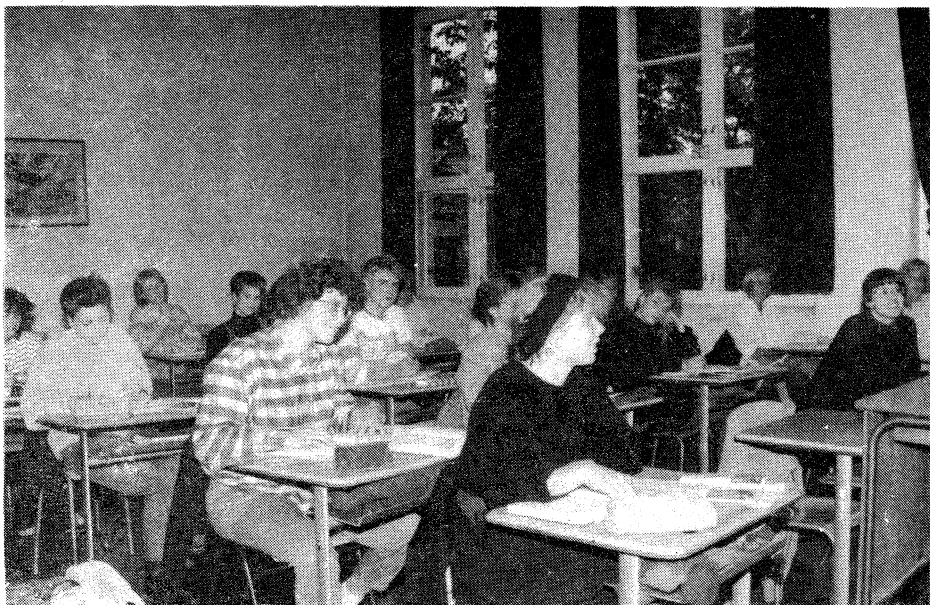
steder i Roma, men også til mer fjerntliggende mål som Romas gamle havneby Ostia og Pompeii. Med i programmet var også å oppleve Paven på Petersplassen, samt et besøk på Romainstituttet. Der beundret vi utsikten og hørte foredrag om Romas utvikling. Instituttet stilte også med dyktige guider på tur til Forum Romanum og på kirke- og byvandring. Universitetslærerne Staale Sinding Larsen og Leif Holm

Monsen imponerte alle med utstrakt viten om antikkens og også renessansens Roma.

Å skrive ned minner fra Roma er en vanskelig oppgave når plassen må være begrenset. Vi mottok inntrykk og minner, og selv om én uke naturligvis ikke er nok, vil vi tenke tilbake på vårt korte opphold i Roma med stor glede. Turen

var både kunnskapsmessig og sosialt usedvanlig vellykket, og inspirerte til videre arbeid med latinen. Vi synes nemlig vi kjenner dem litt bedre nå, Caesar, Cicero og for den saks skyld også Michelangelo etter å ha vandret i deres fotspor gjennom antikkens og renessansens Roma.

Hanna Geiran

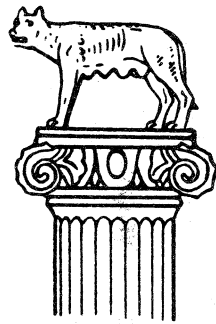

I denne spalten presenterer vi personer fra det klassiske miljøet i Norge. Denne gangen blir Henning Mørland intervjuet av Jon Marius Haarberg

Professoren

I begynnelsen var Mørland en metonymi. *Latinsk leseverk for gymnasiet*, ny utgave 1962 — blått papirovertrekk, ulvinne på dorisk søyle — fulgte oss daglig gjennom tre år av livets forår. De av oss som etter dette fremdeles ikke hadde fått nok — snarere tvert imot — og tok fatt på akademiske gresk- og latinstudier, fikk nokså umiddelbart metonymien anskueliggjort. For mitt eget vedkommende skjedde det på det ikke ukjente seminarrom 51, en tidlig mandag morgen i januar 1974. Det dreide seg om Horats' oder. Leseverket fremsto som en ruvende veteranprofessor, på en gang uformell og ærverdig; hans *canities* syntes ungdommelig opprørt. Lett foroverlent, *citato gradu*, forserte han auditoriet (vi var to) med en ny og ganske annerledes akademisk dobbeltmetonymi under armen: Kiessling/Heinze.

Nesten fjorten år er gått. Vi sitter i Professorens stue i hver vår dype stol. Professorens skritt er — *proh dolor* — ikke så raske som

de var. Men et dårlig ben kan også være bra å ha, ler han, på en måte, og betrakter det på ironisk distanse, da jeg antydende spør om han kanskje har tenkt å få med seg Oribasius' to replikker i *Det Norske Teatrets store oppsetning av Kejser og Galilæer*. "Jo jo, riktignok serverer de middag — hø-hø." Professoren ler tørt, men ofte. Vi har det hyggelig. Amatørjournalisten glemmer til stadighet å notere i sin medbrakte kladdebok.

Muligens er ikke energien konstant i det menneskelige univers, men i

visse tilfelle kan det rimeligvis virke slik. Det dårlige benet, som har innskrenket Professorens aksjonsradius betraktelig, har i alle fall ført til ny utfoldelse ved skrivebordet. I disse dager, ultimo september 1987, har han akkurat sendt et nytt bind oversettelse til forlaget ("Jeg tror det må være det femtende."): Tacitus' annaler, som neste år vil nå offentligheten gjennom Thorleif Dahls kulturbibliotek. Mitt spørsmål om hva som blir det neste besvarer han ikke direkte: "Det er jo snart ikke mer å ta av." Sant nok.

På telefonen har vi riktignok avtalt å begrense samtalen — det lykkes bare delvis — ved å la Professorens virksomhet som oversetter og klassisk filolog ligge, og for en gangs skyld vende interessen mot det pedagogiske: hans innsats på begge sider av professorkarrierens ulike katetre. Spesielt i dag burde vi ha god grunn til det, da de samme katetre synes å være befolket kun på den ene siden. Hvordan var det før — sånn omkring den russiske revolusjon? Spørsmålet har naturligvis et anstrøk av håpefull nostalgi.

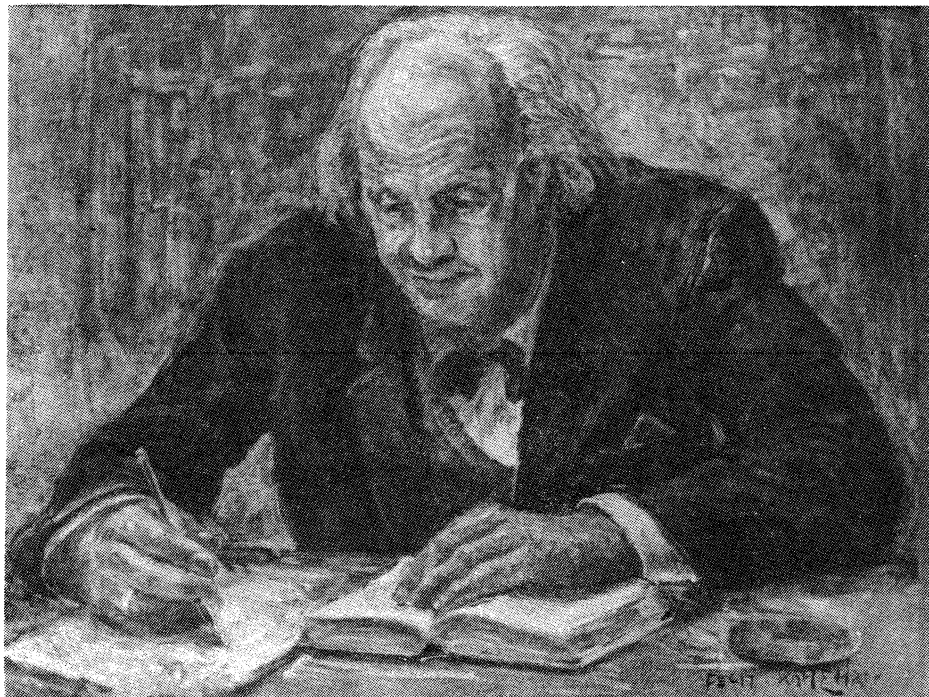
Professoren har aldri gått på vanlig folkeskole. På vestkanten i Oslo gikk man på privatskole i de dager, også på gymnasiet. For unge Henning ble det Vestheims latinlinje, som omfattet de siste to årene; 7 + 7 ville man antakelig ha kalt det

i dag. Og egentlig var det ingen tvil om at det måtte bli latinlinjen. Den kommende Professoren var, om ikke arvelig belastet, så iallfall påvirket av miljøet hjemme. Hans far var overlærer på Handelsgymn, men hadde en fortid som latinlektor, og han begynte tidlig å lese Caesar hjemme med sin lærenemme sønn.

Niogseksti år senere uttaler denne samme sønn — nå som *senex venerabilis* — seg med reservert begeistring om nivået på undervisningen. "Du vet, disse privatskolene ble jo drevet som forretning. Lærerne var ofte studenter som hevet sin lønn i mangel av lån og stipend." Latinlæreren, cand. philol. Halvor Schou, omtales med respekt, dog. Han ble senere lektor på Ris.

Fra og med gymnaset gikk piker og gutter sammen, sannsynligvis til gjensidig frustrasjon, selv om Professoren fremdeles ser saken fra sin side. Pikene var nemlig et helt år eldre, de hadde hatt noe mer fransk, på Vestheim tiårige: "Og det var jo nokså håpløst for en gutt på femten!" Jeg antyder velvillig at det kanskje var mulig å kompensere for den muskulære med den grammatikalske fleksjon: "Jo jo, jeg var flink på skolen, det er klart det. Så leste jeg privat med et par av pikene i klassen. Ingen av guttene lever lenger, tror jeg da."

Gresk hadde de ikke på Vestheim. Faget ble innført på Katta først i 1921, det året Professoren avla sin artium. Ikke lenge etter tok han for øvrig forberedende prøve i gresk, men han vil gjerne innrømme at han aldri ble så fortrolig med gresk som med latin, og insisterer på at han som greskstudent mest av alt var "skikkelig og flittig". Alt er relativt, tenker jeg med meg selv, og forfølger ikke saken videre.

Professorens flid som student ga seg ikke utslag i hyppige forelesningsbesøk. Årsaken han oppgir står

så avgjort til troende: Formiddagen gikk med til egen undervisning. Stud. philol. Henning Mørland gikk rett fra artium til post som lærer ved St.Hanshaugen toårige gymnas for "begavede Bondegutter". Når studenttallet i latin på universitetet gjennomsnittlig lå på i underkant av et dusin, skjønner jeg auditoriene var ikke overfylt den gangen heller.

De begavede bondeguttene viste seg for en stor del å være eldre dumpekandidater, skipsredersønner som ikke fikset tall (reallinjen), og som

for skams skyld ikke kunne nedlate seg til å gå blant "guvernantene" (engelsklinjen). "Det gode med det," rasjonaliserer Professoren, "var at man jo ble temmelig sikker i latinsk stil." Dessuten var det nesten uunngåelig å la være å lære I. bok av Caesar, XXI. av Livius og Ciceros IV. tale mot Verres sånn omtrent utenat. Professoren holdt ut med bondeguttene i ti år.

Egne studier måtte i denne tiden nødvendigvis legges til kvelder og til sommerferien. "Man leste i sommerferien. Og ødela sitt ungdomsliv." Kanskje mener han det han sier, men i alle fall er uttalelsen temmelig obligat for en latiner.

Under enhver omstendighet går vi over til å snakke om Professorens *magister prae ceteris*, Gunnar Rudberg, som fremkaller en oppriktig varme i hans stemme. Nære venner ble de aldri; forholdet mellom lærer og student var i det hele tatt atskillig mer distansert enn det er nå: "Kanskje skall man lägga bort titlerna, husker jeg han sa en gang, det må ha vært da jeg ble doktor, og jeg undret meg over hva det var han egentlig mente; skulle jeg sløyfe 'professor' i tiltalen? — Og så ville han vi skulle være dus! Hø-hø. Det var ganske ufattelig."

Professor Rudberg var en samvittighetsfull lærer; dessuten holdt han sine forelesninger om ettermidda-

gen. "Men han gjorde aldri noe forsøk på å snakke norsk," anfører Professoren plutselig, som om han lette etter en bebreidelse. "Jeg husker den første timen da han foreleste over Tacitus' *Germania* og oversatte noe om at 'älven förlorar sig i träskmarker.'" Professoren ler nesten hjertelig. "Hva er det han mener, tenkte jeg. Det var jo ikke til å forstå!"

I 1932 forsvarte Henning Mørland sin doktoravhandling i akademisk kappestrid om Rudbergs professorat, det som Eiliv Skard til slutt fikk. Professoren, som altså, *mira-bile dictu*, ikke ble professor før i 1949, fortsatte i mellomtiden sin lærergjerning, ved Berg skole i Oslo, først i middelskolen, blant annet som tysklærer — "angivelig fordi jeg hadde tysk kone, hø-hø"-, senere også i gymnaset.

Men i 1934 kom han til å sette spor etter seg på enda en måte, og kanskje uventet dype spor: som lærebokforfatter. Da samlet han tekstene til første utgave av *Latinsk leseverk*, etter oppfordring (!) fra Fabritius Forlag. Poesi var blitt tillatt som pensum året før, og slik sett var boken epokegjørende. Det var neppe Professorens skyld at det var i tredveårene latinen egentlig ble knekt i skolen. Men han vil heller være bekjent av annen utgave, som kom 28 år senere, med kommen-

tarbindet sterkt utvidet, og med mer filosofi, *Laelius de amicitia*. Skjønt "det er ikke lett å finne noe filosofi som er morsomt."

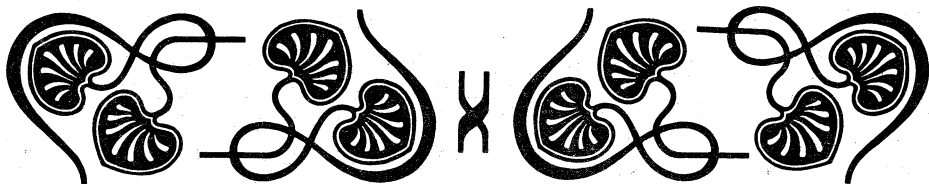
Fra universitetstiden er vi mange som husker ham for hans klare og innsiktsfulle — og til dels meget morsomme — Horats-forelesninger. Jeg blir ikke overrasket når han forteller at han fortsatt leser den gamle apulier for sin egen fornøyles skyld. Da jeg nærmest for ordens skyld spør ham om han har likt undervisningsdelen av sitt arbeid, får jeg knapt fullført setningen: "Å ja. Det har jeg likt godt." Det kommer kontant og uten latter.

Mens vi snakker, svinner mine nostalgiske håp. Det blir stadig mer klart for meg at det ikke er så stor forskjell mellom 1. verdenskrig og Vietnamkrigen som man kanskje skulle tro. Professoren og in-

tervjueren er begge oppfostret med gallerkrigen. De har begge pugget lille Schreiner. De påstår begge de har fordervet sin ungdomstid. Vestheim skole finnes riktignok ikke mer, men hvem vet om ikke privatskolene får nye muligheter igjen, selv om det ganske sikkert blir uten latin. Fortsatt tjener latinstudenten til livets opphold ved å undervise i latin — utrolig nok —, og "begavede Bondegutter" er det nok av. De går selvsagt ikke på St. Hanshaugen toårige; nå heter det Bedriftsøkonomisk Institutt. Synes Professoren det ser mørkt ut for klassisk språk og litteratur i Norge?

"*Ex officio* er jeg nødt til å være optimist; *ex natura* er jeg pessimist." Professorens ironiske latter bekrefter muligens, muligens ikke, at egentlig er det omvendt.

Jon Marius Haarberg

LATINFAGET I SKOLEN

ET BIDRAG TIL EN SITUASJONSRAPPORT

Ved Oslo katedralskole har nå 39 elever latin på timeplanen, derav 8 på annet og 9 på tredje trinn. I Augusti måned i år begynte med andre ord 22 elever i 1. klasse med 4 timer latin pr. uke, og tilbud om 5 timer pr. uke de to kommende år.

Det første spørsmål som da kan stilles er: *hvorfor valgte de 22 faget?* Det er de nå blitt spurt om, og slik lyder noen svar: "Fordi jeg interesserer meg for språk og har hørt at det er lettere å lære andre språk hvis man kan latin. Jeg må nok innrømme at jeg valgte latin litt også for å komme inn på Katta." "Fordi min mormor i alle år har fortalt meg om hvor gøy det er, og hvor mye man får bruk for det hver dag." (!) Man vil umiddelbart tro at denne forbilledlige mormor er latinlærer, men hun opplyses å ha et like edelt yrke — bibliotekar. En annen oppgir imidlertid en motiverende latinlærer-morfar, en tredje en onkel "som også har gått på Katta og anbefalt latin som et morsomt, interessant, men også arbeidskrevende fag". Nok en familieinspirasjon: "Mamma har hatt latin ved Katedralskolen, og hun likte det veldig godt og har hatt stor glede av det da hun senere studerte italiensk.

Det har jeg også tenkt å gjøre." Ikke bare familien påvirker: "Min venninne hadde latin ifjor, og hun fortalte at man lærte mye om gresk og romersk mytologi og kunsthistorie, hvordan man levde i Roma på den tiden osv., noe jeg ikke ville få sjansen til å lære noe særlig av i noe annet fag i den videregående skole." Den samme eleven skriver for øvrig at "hadde de hatt gresk på Oslo katedralskole, hadde jeg tatt det istedenfor. Men, men, latin er ikke så verst. Det kan dessuten gi en større forståelse av de europeiske språk".

Det er dette siste momentet som går igjen i de fleste av svarene. Systematiserer man dem (de fleste nevner minst to motiver for latinvalget), ser man følgende skala:

For å få et bedret språklig grunnlag (lære grammatikk, ordlære): 16
For å komme inn på Katta: 10
For å få mer kulturkunnskap (historie og mytologi oftest nevnt): 4
Av spenning ved et utradisjonelt valg (3), nysgjerrighet (3) eller ut fra et plutselig innfall (1): tilsammen 7
Etter råd fra familie og venner: 4
Forbausende mange (5) nevner legestudiet. En av dem skriver: "Jeg har valgt latin fordi jeg har lyst til

å bli lege. Selv om det ikke er nødvendig å kunne latin i dag for å studere medisin, vil jeg gjerne kunne det, slik at det blir, eventuelt, lettere å forstå den latinene som brukes i medisinen”.

Den målrettethet som viser seg her, preger de fleste svarene. De er avgitt anonymt og virker oppriktige, selv om det er mulig at ”for å komme inn på Katta”-motivet er enda litt sterkere enn tallene viser. Ønsket om å skaffe seg et bedre grunnlag for videre språkstudier er det som er mest utførlig beskrevet. Søkernes rasjonalitet bekreftes — som så ofte når man går dypere inn i unge menneskers beveggrunner.

Neste korsvei er fagvalget i 2. klasse. Da kommer neste spørsmål: *hvorfor fortsetter de (ikke) med latinene?* Erfaringsmessig vil den samme fornuftspregede fremgangsmåte gjøre seg gjeldende her. De sterkeste motiverte vil fortsette med faget. Men konkurransen fra andre fag vil redusere gruppen sterkt. Nå er de Katta-elever, fordi de valgte latin i 1. klasse. En del av de flinkeste (medisinerkandidatene?) vil prioritere det tredje real/naturfag. Noen av de svakere vil finne å måtte konsentrere seg om to språk, og mindre arbeidskrevende valgfag. (Hvordan dette slår til, kommer vi tilbake til neste år.)

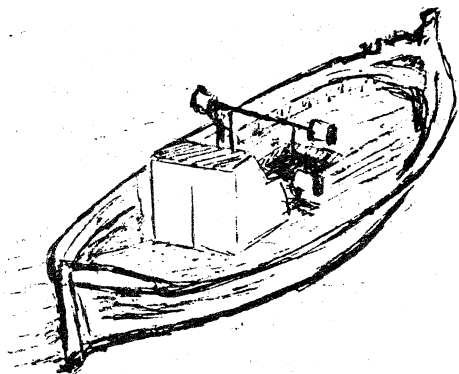
Noen av disse motkreftene er det vanskelig for latinene å verge seg mot. En vei kunne være å lette arbeidsbyrden i faget. Men latin er og blir et arbeidskrevende fag, og dets nye disipliner — som virker tiltrekkende og motiverende — gjør det egentlig ikke lettere. Erfaringer fra eksamen — hvor de svake kan risikere å stryke, dessverre her som i andre fag — kan gjøre det til et samvittighetsspørsmål for læreren om slike elever kan oppmuntres til å fortsette med faget, særlig i 3. klasse. Samtidig er disse elevene med på å holde latinens smale plass, og først og fremst — nettopp de har kanskje det største utbyttet av det de tilegner seg. Det er dette siste som gjør latintimene så fulle av mening og ikke sjelden glede for lærer og elever. De flinke kan alltid få utfordringer, de svake kan alltid få opplysning.

Faget har altså i seg selv en sterk selvgenererende kraft. Men det er også sterkt utsatt som skolefag i Norge — av historiske og nåtidige grunner. Alle de elever som velger dette og andre marginale og ekstra krevende og verdifulle fag, burde få en ekstra belønning for dette, for eksempel i form av studie/reisestipendier, studiepoeng etc. Dette må til for å trekke dem til faget. Når de så er igang, vil de oppdage at faget i seg selv gir belønning.

Hilde Sejersted

BLI KJENT MED HELLAS

En liten båt i knallfarver mot en bakgrunn av blått blått hav — forsidene er et blikkfang og gir assosiasjoner til doven ferie og eksotiske reisemål. Men innenfor permene gjemmer seg mye mer enn en glatt turistguide: Forfatterne har tatt mål av seg til å gå nærmere inn på folk og samfunn og prøver å gi oss Hellas fra innsiden. Jeg synes at de i stor grad har lyktes i sitt forsett.

Man kunne kanskje innvende at boken er blitt litt fortung — rundt en tredjedel av sidetallet er viet en historisk gjennomgang fra bronsealder via klassisk tid og hellenisme frem til bysantinsk tid. Men på den annen side vil knapt noen turist i løpet av sin Hellas-ferie unngå å legge

merke til minner fra denne tiden, og her synes jeg forfatteren på en fin måte kommer den nysgjerrige turist i møte med solid historisk bakgrunn og forklaringer til nettopp det man ser i dag. I denne delen finner vi bl.a. kapitler om Olympia og idrett, om Delfi og religion, og en konsis og ryddig redegjørelse for elementene i det greske tempel.

Forfatterne blir imidlertid ikke sittende igjen i tempelruinene — de løfter blikket og ser med våkne øyne omkring seg i dagens samfunn. Vi får meget interessante og nyttige innblikk i gresk politikk, økonomi, religiøse og sosiale forhold, og vi blir med på et streiftog inn i musikk og litteratur. Også gresk vin har fått sitt eget kapittel — naturlig nok (— men hvor er maten? Skulle ikke den være god nok til kjærlig omtale i eget avsnitt?) Jeg synes forfatterne har pakket imponerende mye stoff inn i en bok som slett ikke vil tynde feriebagasjen synderlig, og neppe heller den ferierende selv: både er språkføringen for det meste lett og ledig, og dessuten er teksten brutt opp i behagelig små stykker med tydelige overskrifter som gjør det lett å orientere seg i stoffet. Billedmaterialet er en sak for seg. Boken er gjennomillustrert og det er

blitt en fin balanse mellom gode og veltrufne strektegninger (Anne Fredrikke Schreiner) og utsøkte fotografier i farver og sort-hvitt.

Litt malurt til slutt: Språket er (etter denne anmelders smak) enkelte steder vel sleivete, og tilstrebet folkelige former blir av og til rett så hjemløse i omgivelsene. Noen av bildene er forsynt med opplysende billedtekster, men altfor mange står uten, og det er dumt når vi så gjerne ville vite mer om motivet. Jeg ville også ha satt pris på å finne en bokliste med tips om utfyllende lesning.

Men ankepunktene er få og små, og jeg håper at denne freidige lille båten vil seile for god bøl og stevne mot de store og fete opplagstall — det har den fortjent!

Bli kjent med Hellas

Red.: Ingunn Kvisterøy og

Johan Henrik Schreiner

Oslo, Hera forlag, 1986. 216 sider

Pris: kr. 178,00

Björg Tosterud Danielsen

Medlemmer kan bestille boken til en pris av 130 kroner direkte fra Hera forlag v/Johan H. Schreiner, Historisk institutt, Boks 1008, Blindern, 0315 Oslo 3.

SÅ TALTE DE SAMMEN PÅ MANGE LATIN

Den kyndige filolog som leser den eiendommelige tittel vi har valgt for denne artikkel, vil nok stusse litt, men samtidig saktens ane hva den henspiller på. Det er jo et velkjent faktum at ordet *latin* forekommer med en rekke betydningsvarianter i de middelalderlige tekster, og det citat vi har valgt som tittel er en direkte oversettelse av en gammel-

fransk formulering. Leksemets tallrike betydningsvarianter reflekteres også klart i en rekke idiomatiske uttrykk fra moderne sprogtilstander. La oss nevne i fleng at : *y perdre son latin*, betyr å ikke begripe noe, mens *être au bout de son latin*, har betydningen å ikke vite sine arme råd. *Parler latin devant les cordeliers*, (å tale latin i franciscaner-

munkers påhør), har fått betydningen å tale til fagfolk om noe en selv ikke forstår. *Saber mucho latin* betyr å være lur og slu og durkdreven, mens *dire una cosa in buon latino* kort og godt vil si å uttrykke seg klart. *Hier geht mein latein zu Ende* vil si at *Her rekker min forstand ikke til*.

Nu er det ikke noe moderne sprog vi skal studere i det følgende. Vi skal derimot fordype oss i endel gammel-franske tekster, for å prøve å få en tilforlatelig oversikt over de mange betydningsvarianter leksemet *latin* har fått i denne sprogtilstand, betydninger som nok i noen grad kan volde vanskeligheter under lesningen av de gammelfranske tekster.

La oss for sikkerhets skyld understreke den selvfølghet at *latin* på gammelfransk også kan bety romernes sprog. Ofte finner vi det brukt nettopp slik. Når, for eksempel, *Marie de France*, i forordet til sine *Lais*, de som senere ble oversatt til gammelnorsk under tittelen *Strengleikar*, benytter uttrykket *de latin en romaunz traire*, betyr dette, ganske enkelt, å *oversette fra latin til romansk* (folkemål). Ingen må tro at dette er en lett og enkel oppgave. *Maries* samtidige, *Nonnen i Barking*, forteller også i innledningen til sitt store verk om *Edvard Bekjenneren* at hun har oversatt fra latin til fransk, men at hun

er usikker på om hun kan fransk nok til dette. Særlig føler hun seg usikker i kasus-syntaksen:

Qu'en latin est nominatif
Co frai romanz acusatif,

skriver hun med kledelig beskjedenhet, altså: *Det som står i nominativ på latin, kommer jeg nok til å sette i akkusativ på romansk*.

Det er ikke eksempler som disse som vanskeliggjør lesningen av de gammelfranske tekster, men alle de tilfeller hvor ordet *latin* har avvikende betydninger. I det følgende vil vi studere de viktigste av disse, og samtidig vil vi nevne endel avledninger fra grunnordet *latin*. Det er ganske interessant og opplysende å få et visst innblikk i det semantiske variantrepertoire disse betydningsendringer kan innskriveres i, endringer som svinger fra det sterkt laudative over neutrale til klart pejorative nyanser. Disse reflekterer sammen alle de varierende holdninger latinen har vært omfattet med.

1) Fordi latinen hadde en privilegert posisjon som det fremste og fornemste av sprog, fikk ordet *latin* også betydningen *sprog*, i sin almindelighet. Et talende eksempel på dette finner vi nettopp i tittelen *Så talte de sammen på mange latin*. I en annen tekst tales det om en person som hilser en annen *en langage grejois, que tous les latin set*, d.v.s. på

gresk, fordi han kunne alle latin = sprog. Om en spesielt sprogmechtig person sies det (i Aiol): *ele sot bien parler de XIII latins*, nemlig Hun talte godt hele fjorten latin. Det er for oss interessant å legge merke til med hvilken selvfølgelig eleganse leksemet *latin* brukes i flertall nettopp i betydningen sprog.

2) Undertiden brukes ordet *latin* med en possessiv som determinant. Betydningen blir da gjerne en persons spesielle og egenartede sprog, enten dette gjelder *nasjonalsprog*,

dialekt eller *idiolekt*. En formel vi meget ofte støter på, umiddelbart etter et avsnitt i direkte tale, er følgende: *—dist il en son latin*, d.v.s. sa han på sitt spesielle sprog, sin spesielle dialekt eller idiolekt.

Li rois d'Irlande ot non Fursin, Molt bien parla en son latin,

står det i *Partenopeus de Blois*, altså: "Kongen av Irland het Fursin, og han talte meget vel på sitt sprog".

Om to hedenske sendebud fortelles det i *Le siège de Barbastre* følgende:

La pucele saluent molt bien en lor latin, d.v.s. De hilste jomfruen meget høvisk på sitt sprog.

3) Ofte får også leksemet *latin* betydningen "det man har å si", "det som ligger en på hjertet", meddelelse, beskjed:

Sire arcevesques, entendes mon latin = Herr erkebiskop, hør hva jeg har å si.

Avez vous dit vostre latin? betyr "Har du sagt det du hadde å si, det som ligger deg på hjertet?"

Og når vi finner i *La conquête de Bretagne* følgende formulering: *Ele luy a dit en romain son latin*, er betydningen klar: "Hun sa ham på romansk det hun hadde å si ham". Det er vel ingen tilfeldighet at flere av eksemplene har en ordspill-lignende karakter. Forfatterne har saktens moret seg med å anbringe leksemet

latin i en av de avvikende betydninger i nær kontakt med et annet sprog-navn.

4) Fordi "det man har i tankene" ofte er baktanker, får leksemet *latin* også undertiden nettopp denne betydningsvariant, *knep*, *baktanker*, *lurendreieri*: On cognoist bien vos latins, betyr: Vi vet nok hvilke baktanker du har.

5) I én konkret sammensetning, nemlig *parler fort latin*, får *latin* betydningen "streng, refsende ord":

Diex parlera mout fort latin

A cieus qui .....

"Gud vil nok tale refsende til dem som, ...

6) I én konkret betydning betegner *latin* et annet sproglig medium enn det rent menneskelige, nemlig "fuglenes sprog", og må da oversettes med fuglekvitter, fuglesang:

Li rossignols nos dit en son latin,
"Nattergalen sang på sitt latin",
eller "sang til oss med sitt nebb".

Dette er en formulering som vi med utallige varianter finner igjen i den rike pastourelle- og balladelitteratur. Kontekstene kan være meget lyriske. Hør bare:

Ce fu el tans qu'arbre florissant,
Foillent boschaige, pré verdissant
E cil oisel en lor latin
Dolcement chantent au matin.

"Det var på den tid da trærne springer ut i blomst, skogene får løv og engene grønnes, og fuglene på sitt sprog, synger mykt i morgenstunden."

Avslutningsvis vil vi trekke inn i bildet endel avledninger fra grunnordet *latin*. Også i dette perspektiv vil interessante ting komme til syne: En tolk heter *latimier* eller *latinier*, uten hensyn til om han oversetter til eller fra latin eller andre sprog:

Li latimiers par fu si sages

Qu'il li aprist de toz langaiges,

heter det et sted, altså: "Oversetteren var til de grader lærd at han lærte ham alle sprog". Et annet sted finner vi følgende formulering:

Li latiniers quenut bien sarrazin,
"Oversetteren behersket arabisk godt".

Vi har også verbet *latiner*, som enten betyr å tale latin eller å tale affektert og hyperkorrekt. En latinkyndig heter *latinent*, en latinlærd en *latineur*, mens en latinreden *pedant* av typen Erasmus Montanus heter *latiniseur*. Interessant er også adverbet *latinement*, som enten betyr på godt latin eller elegant. *Ecrire latinement* betyr da å skrive godt latin, mens et uttrykk som *dire purement et latinement* må oversettes med å tale klart og elegant.

Helt til slutt nevnes det adjektiv som ble brukt om en kvinne som en ridder ble sterkt oppfordret til å gifte seg med. Hun ble rost som *une feme bien enlatinée*, en kunnskapsrik og forstandig kvinne.

I dette rike repertoire av betydningsvarianter og avledningsmuligheter ligger det et klart vidnesbyrd om latinens sterke plass i middelalderen, og om de mange forskjellige holdninger latinene må ha vært omfattet med. De ovenstående betraktninger kan leses som en rapport

om relevant sprogstoff fra gammel-fransk litteratur. Kanskje det kunne være av interesse for vårt klassiske miljø å innhente lignende rapporter fra andre spesialfelt i middelalderlitteraturen, spansk, portugisisk, engelsk, tysk, nederlandsk, gammel-norsk etc.? Vel er dette en noe spesiell innfallsvinkel, men det materiale som hentes frem vil vel kunne bidra til å tegne et interessant bilde av latinens posisjon i den rike og interessante middelalder.

Helge Nordahl

Et av våre medlemmer har sakset følgende vits fra bladet *Motor*. Vi vet ikke om dette er symptomatisk for kunnskapsnivået i det norske samfunn for tiden — både ortografi og innhold tyder på litt av hvert.....

HISTORIEFUSK

En prøve i historie kom såpass brått på at Jens fant det nødvendig å notere enkelte opplysninger på innsiden av bukselinningen.

Og prøven — som var muntlig — forløp greit helt til frøken gikk inn på temaet om rommerrikets historie.

– Hvem regnes som rommerrrikets største keiser? spurte hun. Jens kikket atter tankefullt ned — og vipet litt på bukselinningen.

– Julius Caesar, svarte han med stø stemme.

Anerkjennende nikk fra frøken, og nytt spørsmål:

– Og hvem, Jens, var det som drepte ham?

Nytt blikk ned i bukselinningen og denne gang litt nølende: – Bik Bok.....

OPPDRAGELSE AV PIKER I DET GAMLE HELLAS

FRA BARN TIL KVINNE

"En blir ikke født som kvinne, en blir det", har Simone de Beauvoir skrevet. Hver kultur, hvert samfunn skaper sine medlemmer i sitt bilde, skaper dem til menn og til kvinner. På hvilken måte formet den greske kultur jentene? I hvilket bilde ble de skapt? Hvordan forholdt barneoppdragelsen seg til samfunnsprosessen?

Jeg skal komme inn på disse tre spørsmål og forsøke å skape sammenheng i noe av vår viten om jenteoppdragelsen i det gamle Hellas. Min innfallsvinkel vil ikke bare være sosialhistorisk, men også rettet mot normskapende institusjoner og ytringer som religiøse og litterære fenomener.

Jeg skal begynne med mitt siste spørsmål: hvordan var forholdet mellom jenteoppdragelsen og samfunnsprosessen? Begrepet "samfunnet" må selvsagt deles opp i geografisk og historisk atskilte enheter: vi kan i det minste ta frem kontrasten mellom Athen og Sparta, og belyse forskjellene mellom ulike epoker.

Minst like viktig er det å skille mellom ulike kategorier jenter. Jenter dannet ingen homogen gruppe og oppdragelsen har vært ulik for de forskjellige kategorier. Det er med andre ord vanskelig å snakke om 'oppdragelsen', vi har å gjøre med høyst ulike oppdragesformer og -mål.

Innenfor det antikke greske kulturområdet er det likevel noen felles trekk. Gutter og jenter ble formet til ulike liv: mannlivet var særlig knyttet til krigervirksomhet, kvinnelivet til fødsel. Nicole Loraux har vist hvordan disse områder blir oppfattet som ekvivalenter. På gravskrifter f.eks. blir fødsel metaforisk omtalt som militærbragd. I Sparta fikk kvinner som døde i barselseng sitt navn på graven og ble dermed gjenstand for samme heder som falne krigere.

Jordbruket sto sentralt i disse samfunn, og behovet for å konservere jordeiendom innenfor slekt og sosialgruppe var livsviktig. Jord kunne jo i prinsippet bare videreføres via slekten. Jordressursen skulle beholdes innenfor medbor-

gernes gruppe, og ikke-berettigede arvinger skulle omhyggelig sorteres bort. Særlig i Athen kom kravet til legitime arvinger til å bli skjerpet i løpet av det 5. århundre. Det monogame ekteskapet dannet der en sentral 'sorteringsmekanisme' som sorterte barn inn i den jordeiende eliten, de athenske borgerne. De barn som ikke var født av lovformelig gifte athenske borgere ble utrangert og havnet i ulike underpriviligerte kategorier, slaver eller *metoiker* (bofaste utlendinger).

I Athen var husholdenheten (*oikos*) den økonomiske kjerne som staten, *polis*, var tuftet på. Her ble det lagt stor vekt på at ikke den enkelte slekt skulle dø ut. Kravet til arvingens biologiske legitimitet var absolutt i Athen.

I Sparta har man ikke lagt så sterk vekt på dette. Spartanerne har praktisert ulike varianter av det monogame ekteskapet, og dette kom til uttrykk i ordet "utroskap består ikke hos spartanerne". Men slik som i Platons ideelle stat der vokterne har koner og barn felles, har nok ikke menn i alminnelighet fått barn med kvinner utenfor sitt statussjikt.

Medborgerelitens menn forvaltet Staten, deres kvinner deltok ikke her. Mennene førte krig, kvinnene fød-

te de nye generasjoner av krigere. Noen fødte de nye generasjoner av medborgere, jordeiere, de privilegerte. Andre fødte kun levende arbeidsredskaper, de ikke-priviligerte. Og noen skulle helst ikke føde i det hele

Pike med spinnetein

tatt, kun stille sin kropp til disposisjon for andres lyst.

Slik må vi skille skarpt mellom ærbare og ikke ærbare kvinner: dem som videreførte slekten, og dem som ikke gjorde det. De ærbare kvinner utgjorde en uvurderlig ressurs. Deres evne til å føde *oikos*-overhodets avkom og hindre at slekta døde ut ble omringet med behørig respekt. Dette kan vi f.eks. se

i de årlige religiøse *Thesmoforia*-feiringene i Athen og i andre byer, der ærbare kvinner fornyet fruktbarheten i jord og i menneskeverden.

Samtidig ble det sentrale krav om legitimt avkom i Athen og mange andre samfunn en grunn til å utøve utstrakt 'kontroll' over kvinnene. Særlig i en kultur der familiens ære for en del ble bestemt av kvinnenes adferd.

Kvinnenes økonomiske oppgaver har også vært varierende, men det er deres reproduktive oppgave og erotiske rolle som har dannet utgangspunkt for de sosiale institusjoner og hele komplekset av normer, myter, ritualer, den 'kultursymbolske' verden.

Vi må altså være klar over kvinners høyst varierende sosiale status, og også over den dype ambivalens som høystatus kvinner vekket: på den ene siden var kvinnen en unik kilde til kommende slektledd, på den andre siden et uregjerlig driftsvesen, en uberegnelig trussel mot familiens ære. Kvinner var garantien for at staten som hierarkisk struktur skulle bestå, samtidig som de var det svake ledd i systemet.

For Athens vedkommende har resultatet vært dobbelt: på den ene siden har de ærbare kvinner fått en fremskutt plass i religionen, en anerkjennelse av deres livs- og statsbevarende evne; på den andre siden måtte de bli hegnet om, atskilt fra offentligheten og underlagt ulike former for kontroll.

Kvinner i arbeid med ull

Hva får vi så vite om jenteoppdragelsen? På hvilken måte formet den greske kultur jentene? Og i hvilket bilde ble de skapt?

For å ta det første spørsmålet, kan vi spørre oss hvilken form for oppdragelse og opplæring jentene kan ha fått. Det er rimelig å tenke seg at barn av begge kjønn fikk høre på mødrene og ammene når disse fortalte sine *muthoi*, myter, slik Platon og Plutark beretter. (Platon *Staten* 377B, Plutark *Moralia* 3e.f.). Plutark formaner foreldrene: de sørger for at spebarnskropper skal vokse rett, men han mener de på samme måte fra starten av skal regulere barnas karakter og utvikle deres rettskaffenhet. Derfor skal ammen og daddaen være greske.

Oppdragelsen startet altså i småbarnsalderen. Plutark (46 — 120) kunne fortalt oss mer. Men hans lille verk *Om barneoppdragelsen* (*Peri paidon agoges*) hjelper oss ikke videre dessverre, for ordet *paidon*, barn, skiftes gradvis ut med *huion*, sønner, og viser tydelig at det er gutteoppdragelsen han behandler. Målet for opplæringen var å gjøre disse 'barna' veltrenet til militærkamp.

I hvilken utstrekning jentene ble utdannet slik som guttene er det usikkerhet om. Skriftlige kilder som

bekrefter at jenter kunne lese og skrive finnes, men det er få av dem. Det er heller i vasemalerier og terracottafigurer vi finner jenter og kvinner med skrivesaker og bokruller, men det er vanskelig å trekke noen konklusjoner omkring omfanget av deres lese- og skriveferdigheter på grunnlag av disse bilder. Dessuten representerer en del av dem Musene.

I dramaet møter vi Ifigeneia som vil skrive et brev hjem, men som ikke kan skrive (Euripides, *Ifigeneia i Tauris* 582 ff.), mens Faidra i *Hippolytos* etterlater et brev ved sin død og tydeligvis behersker skrivekunsten. (Euripides *Hippolytos* 856 ff.)

Enkelte jenter som ble diktere må ha fått opplæring i lese- og skrivekunsten, og f.eks. Sapfo fra Lesbos er bevis på at noen studerte Homer og tilegnet seg mytetradisjonen.

Det er i den hellenistiske epoken vi hører om skoler for gutter og jenter. På øya Teos, i det 2. århundre f.Kr., fikk både gutter og jenter elementær undervisning hos en *grammato-didaskalos*. Guttene videreførte sin utdanning sannsynligvis utover dette stadium. I Pergamon hører vi om jenter som fikk utdanning i ulike diktgenrer. Det er kanskje ikke tilfeldig at vi kjenner til

flere kvinnelige diktere nettopp fra hellenistisk tid.

Den boklige utdanning later likevel til å ha vært begrenset for jenter. For det har stadig vært et diskusjonstema, hvorvidt jenter burde få utdanning tilsvarende guttenes, helt fra Platons tid. (Platon *Staten* 451 D ff., *Lovene* 764 C, 804 D ff.) Theofrast drøftet spørsmålet, og Plutark tok det også opp. Men disse to verkene er gått tapt. (Plutark *Moralia* fr. 128–133; Theofrast hos Stobaios IV 193M)

Av Musonius Rufus har vi et slikt verk bevart. Han var riktignok romer, men han skrev på gresk og som stoiker viderefører han antakelig en gresk tradisjon. (1. årh.e.Kr.) Musonius Rufus behandlet spørsmålet hvorvidt man bør oppdra og utdanne døtrene på samme vis som sønnene. Han svarer ja, så absolutt, men argumentasjonen går ut på at utdanning, særlig filosofi fremmer en moralsk utvikling. Det er særlig de abstrakte kardinaldydene: mot, visdom, rettferd og måtehold som kan og bør utvikles også hos jentene.

Ellers er de to kjønn ulike av natur, og når det gjelder konkrete oppgaver vil husholdsarbeid derfor passe bedre for det kjønn som er svakere, mens guttene bør ta seg av utendørsoppgaver. Det dreier seg

altså om etisk utvikling — ikke intellektuell, jentene "skal ikke utvikle overdrevent skarpsinn og dyktighet i *logous*, rasjonell argumentasjon". Filosofi skal de gjøre på kvinnevis, slår han fast.

Ikke mye synes å ha forandret seg fra normene for ærbare jenter slik de kommer til uttrykk hos Xenofon (4. årh. f.Kr.). Han beretter om den prektige atheneren Iskhomakhos. Denne forteller om sin unge kone, "hun hadde ennå ikke fylt 15 år, og hun var blitt oppdratt under strengt oppsyn hjemme: hun skulle se så lite som mulig, høre så lite som mulig og si så lite som mulig". (Xenofon *Oikonomikos* 7, 5 ff.)

Hun har sitt virke innendørs, han utendørs, og det er gud som har skapt deres sjel slik at de kan fylle sin naturlige oppgave i hver sin sfære.

Det er tryggest å oppfatte Xenofons beretning som en av de normbærende ytringer som definerer kvinners ærbarhet, som i Athen ble omringet med særlig årvåkenhet.

Ærbare jenter ble oppdratt til å leve opp til den kvinnelige hoveddyd: *Sofrosyne*. Helen North har i sin monografi over begrepet fulgt dets utvikling gjennom tid og ulike samfunn og sosiale sjikt.

Sofrosyneidealet kunne få høyst skiftende innhold anvendt på menn. For kvinner holdt betydningen seg merkelig konstant gjennom tidene: kyskhet, selvkontroll og taushet.

I bildende fremstillinger symboliserer ullkurven denne kvinnedyd. Veving, å bearbeide ull til plagg, var også den eneste ferdighet Iskhomakhos' ungdommelige kone hadde med hjemmefra, og mannen er stolt av at han har gitt henne omfattende videre opplæring. (Xenofon *Oikonomikos* 7,7) Jentas mor var det forresten som hadde instruert henne til å vise *sofrosyne*, og det er nærliggende å tro at denne psykiske preg-

ingen har vært utprøvd av mødrene og andre kvinner i husholdet. (Xenofon *Oikonomikos* 7,14)

Vi ser altså i hvilket bilde de ærbare jentene ble oppdratt. Gravskrifter og -dikt fra hele det hellenske kulturområdet bekrefter disse normene. Mens menn berømmes for sin dugelighet i å føre ordet og for sine krigsbragder, lovprises kvinnene for sin skjønnhet, arbeidsomhet og *sofrosyne*. Det er Odysseus og Penelopeidealene de har levd opp til.

Sofrosyne er den mest fremtredende kvinnedyd, og Plutark definerer den

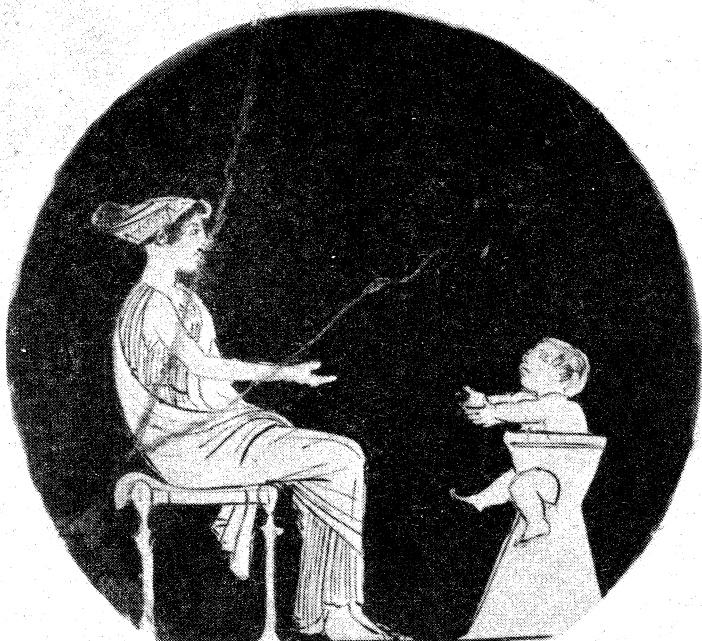

Danse- og musikkundervisning. Gresk vasemaleri

slik: "Det er ikke bare synet av sin arm, men også lyden av sin stemme som den ærbare, sofron kvinne bør skjermes for omverdenen, hun må i blyghet unngå talen som en avkledning og holde seg borte fra den med fremmede i huset". (Plutark *Moralia (Coniugalia praecepta)* 142 c-d.) Han minner om relieffet med avbildningen av skilpadden som symbol på kvinnedyd: hun holder seg evig innenfor hjemmet og hun tier. "Aristoteles formaner at kvinner ville anses som snakkesalige

dersom de ikke legger mer bånd på sin tale enn den 'gode' mann." (Aristoteles *Statslæren* 3, 1277 d) Et annet sted slår Aristoteles fast at kvinnens aretai, dugeligheter, består i kroppens skjønnhet og reisning og i sjelens sofrosyne og arbeidsomhet. (Aristoteles *Retorikken* 1361a), og tragediens visdomsord "for kvinnen er taushet et smykke" forekommer gang på gang. (f.eks. Sofokles *Ajax* 293, Euripides *Heracles* 476)

At ærbare kvinner heller ikke skal omtales eller nevnes ved navn hører

Mor med barn i barnestol. Gresk vasemaleri

til samme normkompleks. Ellers omtales kvinners talevaner, kvinner holdt seg til en smigrende tone, og jenter brukte gjerne diminutivformer. (Theofrast II, 45,5)

Risikoen for å skade familiens ære var overhengende. Ungjentene bærer på drifter i emning. Det er derfor grunn til å sette noen til å vokte dem med omhu, mener Xenofon. (Xen. *Memorabilia* I, 5, 2) Når Aristoteles behandler pubertetens fysiologi i sitt biologiske verk (*Historia animalium* 581 ab), kommenterer han symptomene slik: "jenter som er i den alder trenger megen overvåking. For de føler da en naturlig impuls til å bruke sine erotiske evner som er under utvikling, slik at de selv om de ikke skulle gi seg over til sine lyster kan få vaner som kan vare utover i livet". (cf. Plutark *Moralia* (*Isis og Osiris*) 381 e)

Vi må for all del ikke tro at disse normer og vilkår gjaldt for jenter i alle lag. Helt andre liv fikk jentene som ble født utenfor ærbar medborgerstatus, eller var havnet der ved spebarnsutsettelse. De kunne falle i hendene på løse eksistenser som fostret dem opp til prostitusjon. I stedet for kyskhet og taushet fikk de lære en annen lekse, å lokke menn, av bitter livsnødvendighet.

I den nye komedie eller i de romerske bearbeidelsene møter vi atskillige

piker av denne kategorien. De blir instruert av sine eldre kolleger til å bli beregnende, slik som den utspeskulerte Syra i Plautus' *Cistellaria*.

"Kjære deg, Selenium, kom hit, så skal du høre:

Du later som du elsker ham, d'er det som du må gjøre"

(Plaut. *Cist.* 95 f)

Den prostituerte Syra forteller Selenium om skjebnen sin og om moren til Selenium og om døtrene:

"Din mor og jeg var slave før, og hore ble vi siden.

Hun fostret deg, jeg fostret min, vi klarte oss den tiden.

Det er ikke av hovenhet jeg lar henne overta, vi har jo ikke annet valg — vil vi ikke sulte, da."

(Plaut. *Cist.* 40 ff)

Den spartanske oppdragelse later til å ha vært noe for seg selv. Spartanernes moral innenfor jenteoppdragelse ble betraktet som uakseptabel, i hvert fall i Athen. Uttrykket "på lakonisk vis" rommet en oppfatning av at spartanerne ikke voktet sine jenter på behørig vis. Men også i spartansk kultur dannet ekteskapet grunnstenen.

Spartanske jenter later til å ha hatt en avvikende oppdragelse i forhold til i mange andre polissamfunn. De fikk en offentlig oppdragelse, agogé, som guttene, og den strakk seg muligens også over flere år enn det som vanlig var. Fysisk trening har stått sentralt selv om også boklig lærdom nevnes. I historisk tid kan den likevel ikke ha vært omfattende, også de spartanske menn var kjent for sin ordknapphet.

Alt tyder på at jenteoppdragelsen siktet også mot deres livsmål: ekteskap og moderskap. I et samfunn som satte krigervirksomhet i høysetet, ble vekten lagt på jenters utvikling til å føde sunne krigeremner. Og skal vi tro Plutarks anekdoter om de spartanske mødrene, har disse vært gjennomtrengt av krigerånd og dermed velegnet til å dynke sine sønner med det samme. (Plut. *Moralia* 453 ff)

Jentene deltok, later det til, i løpekonkurranser, muligens av rituell art, de lærte å kaste diskos, spyd, og de deltok i andre styrkemålinger. I Platons *Staten* blir en slik mulighet fremstilt som høyst revolusjonerende. (Plat. *Staten* 452 A)

Vi har altså å gjøre med en differensiert kultur, oppdragelsen var tilpasset de ulike samfunn og integrert i den sosiale prosessen.

Men oppdragelsens mål kan nås på

flere vis, mennesket lever ikke av fornuft alene, og barn formes ikke bare ved praktiske instruksjoner. Særlig i arkaisk tid later det til at ungdom ble omskapt til det voksne liv ved overgangsriter. Der blir barn en stund avsondret fra samfunnet før de integreres i det voksne fellesskap. De 'omskapes' gjerne ved å delta i felles sang og dans og formidling av tradisjoner.

Fra Sparta har vi bevart bruddstykker av korsang som ble sunget av ungjenter. Ifølge Claude Calame ble disse sanger, diktet av Alkman, brukt i riter som forberedte jenter til sitt voksne kvinneliv. Diktene uttrykker homofile følelser: en kvinne beundres for sin skjønnhet og danner midtpunktet i kretsen av syngende jenter. Det er tenkelig at disse homofile bånd som ble knyttet i kretsen av ungjenter og lederen fremmet et pedagogisk mål.

Begynner en å legge merke til det, er det påfallende hvor hyppig slike jente-kordanser nevnes, særlig gudinnen Artemis var knyttet til disse riter. Hos Homer finner vi skildringer av jenta Nausikaa:

”Som den første i skaren ledet den deilige mø, Nausikaa, leken og sangen.

Artemis lignet hun grant, når hun vandrer på fjell med sin bue, medens de landlige nymfer, den veldige tordenguds døtre

følger på lekende fot. Da fryder seg Leto ved synet, ti over nymfene rager hun opp med hoved og åsyn”.

(Hom. *Odyseen* 6, xxx, overs. P. Østbye)

Det er mulig at også Sapphos krets har hatt en liknende funksjon, å modne jentene til deres voksne liv. Hennes dikt er ofte rettet mot en guddom, særlig mot dem som rådde over erotisk dragning.

Fra Athens omland kjenner vi til Artemis-kulten i Brauron. Artemis ble her dyrket bl.a. som jaktens guddom, men også som beskytter av ugifte jenter. Jentene som gjennomgikk riten ble kalt *arktoi*, 'bjørner', de bar gule drakter og deltok i rituell dans. Riten fikk sin forklaring gjennom en myte om jenta som hadde terget en bjørn viet til Artemis. Bjørnen klorte henne, og hennes brødre drepte dyret. En

Danse- og musikkundervisning. Gresk vasemaleri

pest rammet så landet og Apollon krevde at en far skulle ofre sin datter. *Arkteia*-riten markerte slutten på barndommen og modningen til ungdommen, overgangstiden til ekteskapet.

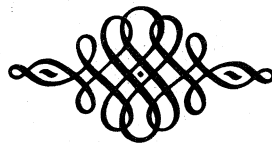
Artemis er forresten en mysteriøs guddom. Om hun selv har fått det privilegiet å forbli evig jomfru, våker hun over såvel ungjenta som over ulike faser av den voksne kvinnes liv. Ved flere anledninger tok jenter og kvinner på seg et belte for Artemis som så ble løst. Artemis heter *Lysizonos*, 'Belteløser'. Slik belteløsing symboliserer tap av blod og markerer *menarke*, bryllup og den første fødsel. Artemis som jeger får andre til å blø, ifølge Helen King.

Flere har forklart at Artemis' tilknytning til skog og villmark skyldes hennes tilknytning til ungjenta. Jenta er som villdyret, 'ugift' heter *admes*, 'utemmet', hun gjennomgår en temmingsprosess som fører inn i ekteskapet og dermed inn i sivilisasjonen. Jeg kan tenke meg at denne opposisjonen mellom vill natur og ordnet kultur kan forklare bjørnedansen i Brauron.

Ekteskapets mysterium ble hvert år brakt inn i ungjentenes liv. Hvert år feiret athenerne et rituale hvor to jenter av fornem slekt gjentok den første gang jenter ble innviet i det voksne liv. Kong Kekrops hadde tre

døtre. De hadde fått i oppdrag å vokte Athenas kurv. De fikk forbud mot å se i kurven, men to av dem løftet av lokket likevel. I kurven lå Erikhtoniosbarnet og en slange. De to ble så skrekkslagne at de kastet seg utfor stupet.

I ritualet ble to jenter utpekt til *arrheforoi*: 'bærere av det unevnelige'. De skulle bære en kurv fra sin bolig på Akropolis ned til en helligdom 'Afrodite i hagen'. De fikk strengt forbud mot å se i kurven. De bar den ned i et underjordisk rom. Derfra bar de med seg 'noe som var viklet i tøy'. Walter Burkert har tolket denne ritene som en innvielse i unnfangelsens mysterium: i kurven befant seg symboler på fruktbarhet og på tilbakeveien bar de et symbol på barnet som fullbyrdelsen av ritene. Disse to jentene hadde også som oppgave å sette opp veven til *peplosdrakten* som skulle veves til Athena-feiringen.

De to jentene utførte sin hellige handling på vegne av alle athenske ungjenter som skulle bli den nye fruktbare åker mannen kunne så i, og i det kvinnearbeidet som var like naturgitt, vevingen.

Overgangstiden til ekteskapet må ha vært en tid av både angst og forventning. Jenta skulle føres til et nytt hjem, giftes til en ukjent mann. I Menanders *Misantropen* kan vi følge hvordan misantropens datter blir forlovet med en fremmed mann. Broren og denne mannen slutter avtalen over hodet på det tause pikebarn. Hva har de tenkt og følt, disse jentene? Vi vet det ikke, hvis vi ikke kan høre en av deres tanker i et dikt av en kvinnelig lyriker, Erinna (4. årh. f. Kr.) Tittelen er *Rokketein*. Teksten er svært fragmentarisk overlevert, men vi hører en jentes stemme, hun taler til sin unge venninne Baukis, som døde kort etter bryllupet. Diktets 'jeg' minnes lekene hun og venninnen lekte, skilpaddeleken, de sprang ute i gården....

"Dette jamrer jeg meg over, Baukis, arme, denne leken ligger ennå varm i mitt hjerte, men den andre moroen ligger alt som aske, dukkelekene (og andre) i værelsene

...Men om morgenen kom mor med veverskene...

Vi små skyndte oss... Mormo-
uhyret innga oss skrekk, uhyret
...med fire bein og skiftende ansikt...Men da du gikk til
brudeseng, glemte du alt som du
hørte som jentunge hjemme hos
mor... "Kjære Baukis, glemsel følger
Afrodite, derfor gråter jeg..."

Slik formet den greske kultur jentebarna, og slik formet de selv sine døtre i en evig naturens kretsløp.

Bibliografi (utvalg)

N.Loraux, "Le lit, la guerre", *L'Homme* 21,1. 1981. 37-67.

H.R.Immerwahr, "Book Rolls on Athenian Vases", *Classical, Mediaeval and Renaissance Studies in Honor of B.L.Ullmann*. 17-48. Roma 1964.

— "More Books on Attic Vases", *Antike Kunst* 16. 1973. 143-147.

F.A.Beck, "The Schooling of Girls in Ancient Greece", *Classicum*. april 1978. 1-9.

S.B.Pomeroy, "Technikai kai mousikai. The Education of Women in the Fourth Century and the Hellenistic Period" *American Journal of Ancient History* 2. 1977. 51-68.

S.G.Cole, "Could Greek Women Read and Write?" *Women's Studies* 8. 1981. 129-155 = H.P.Foley (ed.) *Reflections on Women in Antiquity*. 219-245. London 1981.

E.Eyben, A. Wouters, "Musonius Rufus. Over de vraag of men zonen en dochters dezelfde opvoeding moet verstrekken", *Lampas* 8 e jaarg. 1975. 106-213.

H.North, "The Mare, the Vixen and the Bee. Sophrosyne as the Virtue of Women in Antiquity". *Illinois Classical Studies* 2. 1977. 35-48.

J.Pircher, *Das Lob der Frau im vorchristlichen Grabepigramm*. Comment. Aenipont. 26. Innsbruck 1979.

A.-M.Vérilhac, "L'image de la femme dans les epigrammes funéraires grecques", i: A.-M.Vérilhac (ed.), *La femme dans le monde méditerranéen*. I. Antiquité. 85-112. Lyon, Paris 1985.

J.Bremmer, "Plutarch and the Naming of Greek Women", *American Journal of Philology* 102. 1981. 425-426.

D. Schaps, "The Women Least Mentioned: Etiquette and Women's Names", *Classical Quarterly* 27. 1977. 323-330.

A.H.Sommerstein, "The Naming of Women in Greek and Roman Comedy", *Quaderni di storia* 6. 1980. 393-418.

P.Walcot, "The Funeral Speech, a Study in Values", *Greece and Rome* 20. 1973. 111-121.

M.P.Nilsson, "Die Grundlagen des spartanischen Lebens", *Klio* 12. 1912. 308-340.

J.M.Redfield, "The Women of Sparta", *Classical Journal* 73. 1978. 146-161.

P.Cartledge, "Spartan Wives. Liberation of Licence?", *Classical Quarterly* 31. 1981. 85-105.

H. Jeanmaire, *Couroi et Courètes: Essai sur l'éducation et sur les rites d'adolescence dans l'antiquité*. Lille. 1939.

A.Brelich, *Paidés e Parthenoi*. Incunabula graeca 36. Roma 1969.

C.Calame, *Les Choeurs de jeunes filles en Grèce archaïque*. 2 vols. Roma 1977.

S.G. Cole, "The Social Function of Rituals of Maturation: the Koureion and the Arkteia", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 55.1984.233-244.

H.King, "Bound to Bleed: Artemis and Greek Women", i: A.Cameron, A. Kuhrt (eds.), *Images of Women in Antiquity*. 109-127. London 1981.

M.L.West, "Erinna", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 25. 1977. 95-119.

M. B. Arthur, "The Tortoise and the Mirror: Erinna PSI 1090", *Classical World* 74. 1980. 53-65.

Synnøve des Bouvrie

Etter ønske fra deltakere i seminaret 19. september har Synnøve des Bouvrie også laget denne litteraturoversikten:

GENERELT OM KVINNER I ANTIKKEN

S. B. Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, New York, 1975 og senere, er fortsatt standardinnføringen.

E. Cantarella, *Pandora's Daughters: The Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity*. Transl. M.B.Fant, foreword M.R. Lefkowitz. Baltimore and London 1987.

På norsk gir disse en innføring: de første artiklene i: K. Vogt m. fl. *Kvinnenes kulturhistorie*. B. I. Oslo 1985.

Også J.H.Schreiner, *Antikkens historie*, Oslo 1985 (Historisk institutt) har et avsnitt om kvinner.

Andre korte artikler:

O.Murray, "Samhølle och familj i Grekland under klassisk tid", *Medusa* 6.1.1985. 6-18. (eng. utg. i J. Boardman, J. Griffin, O. Murray, *Oxford History of the Classical World*. Oxford 1986.)

Noen tekster av antikke filosofer:

P.Thielst, *Kønsrolleideer fra Platon til Simone de Beauvoir*. København 1981.

Et kapittel om kvinnelige forfattere i oldtiden ved S.des Bouvrie i S.Roxman (red.), *Kvinnliga författare : kvinnornas litteraturhistoria från antiken till våra dagar*. Stockholm 1983. (Også i dansk utgave.)

S.des Bouvrie, "Kvinnen i den greske tragedien", i: E. Kraggerud (red.), *Klassisk og norsk : 12 Essays om antikken og den klassiske innflytelse i Norge*. 94-107. Oslo 1982.

Lengre fremstillinger, som til dels er mer spesialiserte:

C. Mossé, *La femme dans la Grèce antique*. Paris 1983

S.B.Pomeroy, *Women in Hellenistic Egypt : from Alexander to Cleopatra*. New York 1984

J.F.Gardner, *Women in Roman Law and Society*. London 1986

J.B.Hallett, *Fathers and Daughters in Roman Society : Women and the Elite Family*. Princeton 1984

Artikkelsamlinger:

H.Salskov Roberts (red.), *En kvindes chancer i oldtiden*. Opuscula graecolatina 13. København 1977.

H.P.Foley (ed.), *Reflections of Women in Antiquity*. London 1981.

A.Cameron, A.Kuhrt (eds.), *Images of Women in Antiquity*. London and Canberra 1983.

J.Peradotto, J.P.Sullivan (eds.), *Women in the Ancient World : the Arethusa Papers*. SUNY Series in Classical Stud. Albany, N.Y. 1984.

En samling primærtekster gir M.R.Lefkowitz, M.B.Fant (eds.) *Women's Life in Greece and Rome : a Source Book in Translation*. London 1982

LATINEN LEVER FORTSATT

I NORSK SKOLE

Mange medlemmer av Norsk klassisk forbund har formodentlig artium fra gymnasiets tradisjonelle latinlinje, og de fleste føler nok at de har hatt stor glede av sin skolelatin. Selv om svært mye dreide seg om kriger og taler ble undervisningen meningsfull for svært mange. Det kunne skyldes at man hadde en inspirerende lærer som maktet å levendegjøre det tunge stoffet, og dessuten var vel elevenes holdning til læring en noe annen enn den man finner jevnt over i dag. Men latinlinjen, som lenge hadde hatt appell til mange, ble stadig mindre etterspurt på slutten av 1960-tallet og gjennom alle 70-årene, trass i energisk innsats fra mange latinlærere. Mens de fleste fag fikk sine nødvendige ansiktsløftninger, skjedde det intet nytt med latinlinjen, og den fikk etter hvert et temmelig gammelmodig preg. Pensum var ikke lenger — hadde jeg nær sagt — god latin i undervisningen. Riktignok ble det utarbeidet en mer tidsmessig plan for latinfaget i 1960-årene, men den var beregnet på gymnasetts nye struktur, og med timetallet 0-8-8.* Derfor ble planen den gang ikke tatt i bruk på den tradisjonelle latinlinjen, som i løpet av 70-tallet nesten

ble utradert av norsk skole. Bare på tre skoler overlevde latinfaget, og da som linjefag på ny struktur på allmennlinjen i den videregående skole. (Betegnelsen "gymnas" syntes nå å være blitt altfor tungvint!)

Den nye fagplanen har likevel betydd mye for latinens videre skjebne i norsk skole. Renate Munkebye har vært den store pådriveren av planen, som medførte en annen eksamensordning enn tidligere. Disiplinen *ordkunnskap* ble innført. Her tok man sikte på å vise elevene sammenhengen mellom latin og moderne språk. Dessuten ble *kulturkunnskapen* sterkt utvidet. Pensum omfattet ikke bare romerske forhold, men også kunst og litteratur i oldtidens Hellas. Blant de emner man kunne legge opp, fant man epos, filosofi, drama, skulptur og arkitektur. Dette opplegget ga elevene mulighet til å forstå sammenhengen mellom gresk og romersk kultur. Det gjorde det lettere å innse hvilken innflytelse oldtiden har hatt på senere tider. Latinfaget fikk derved et ganske annet perspektiv enn tidligere. Da ble romersk kultur i større grad behandlet som et isolert fenomen, og pensum var egentlig ikke særlig egnet til

å belyse hva vi forstår med begrepet "arven fra antikken".

Etter at den opprinnelige "reformplanen" for latin var laget, vedtok politikerne at skolen skulle redusere antall undervisningstimer fra 35 til 30 timer pr. uke. Riktignok ble hver skoletime forlenget med 5 min., men dette kunne ikke på noen som helst måte bøte på de ulemper det medførte at nesten alle fag fikk et sterkt redusert timetall. Etter min mening er dette den verste forbyttelse som noen gang er begått mot norsk skole. Den totale undervisningstid ble nå en måned kortere pr. år, trass i politikernes utilgivelig naive tro på at elevene ville lære like mye som før.

Da ny struktur ble innført i den videregående skolen, viste det seg raskt at modellen 0-8-8 * for latin ikke var særlig realistisk. Grefsen videregående og Trondheim katedralskole kom i gang med toårige latinkurs med 5 timer ukentlig, mens Oslo katedralskole greide å gjennomføre undervisning i faget med timetallet 4-5-5. * Men problemfritt var det ikke. Spørsmålet var hvor store kurs man skulle tilby elevene. Det var tydelig at noen elever var interessert i latin, men hvor mye tid var disse villige til å ofre av sin tid til latin i forhold til andre og mer "nyttige" fag? Hvor små kunne latingruppene være for

at man kunne starte undervisning i faget? Mange slike hensyn måtte veies opp mot hverandre. Samtidig var det hele tiden klart at latinfa-

get krevde mange timer dersom det skulle gi noe virkelig utbytte.

Et annet problem var i hvilken utstrekning man ville klare å gjennomføre den nye fagplanens intensjoner når timetallet ble så drastisk beskåret. Hvor mye tid kunne man anvende på kulturhistorie? Hvilke emner skulle man legge opp? Det var helt klart at kunst og litteratur var besnærende emner. Men de kunne ikke gå for mye på bekostning av den språklige opplæring, som tross alt er latinfagets viktigste disiplin.

Nå har vi hatt ny struktur i over ti år, og latinen eksisterer fremdeles i norsk skole. På Grefsen videregående har det dessverre vært et opphold i latinundervisningen de siste årene. Men der i gården er man sterkt innstilt på å komme på banen igjen så snart som mulig. På katedralskolene i Oslo og Trondheim har det gjennom alle disse årene vært la-

tingrupper, riktignok enkelte ganger med svært få elever. Men de siste årene har vist en gledelig utvikling. Selv om tilstrømningen til faget ikke har vært direkte enorm, har tallet på latinelever tross alt vært stigende. To andre skoler har dessuten klart å sette i gang mindre latinkurs.

Hvis mine opplysninger er korrekte, gir følgende skoler høsten 1987 latinundervisning etter følgende modeller:

Oslo katedralskole (4-5-5* med tilsammen 37 elever fordelt på tre årstrinn). Trondheim katedralskole (0-5-5* med tilsammen 21 elever i 2. og 3. årstrinn). Kristelig gymnas, Oslo (0-4-3* med 7 elever på 3. årstrinn). Drammen gymnas (0-0-3* med 8 elever).

Erfaringen gjennom disse ti årene har vist at det har vært mulig å drive latinundervisning med hovedvekten på det språklige, men også med sterke innslag av både ordkunnskap, kunst og litteratur i faget. Man har riktignok manglet både egne tekstbøker og lærebøker i kulturhistorie, men på hver skole har lærerne skapt egne varianter, alt avhengig av interesse og tilgjengelig lærestoff. Problemer har det vært, men ikke av uovervinnelig karakter. Personlig er jeg meget begeistret for at kultur og ordkunnskap har gjort sitt inntog i latinfaget. Lysbilder har vist seg å være et veleg-

net hjelpemiddel, og faget har fått et atskillig mykere preg enn tidligere. Dette har opplagt motivert elevene til å arbeide mer med den noe tyngre språklige delen.

Når det gjelder utvalget av latinske tekster, har det også skjedd en del. Originaltekstene til Caesar, Cicero og Livius råder ikke grunnen på samme måte som tidligere. Noen lærere mener imidlertid at det er betenkelig å bryte fullstendig med en 2000-årig tradisjon, og at Caesar, Cicero og Livius i det minste bør være representert også i dagens latinpensum. Andre lærere har i sterkere grad fraveket det gamle prinsippet om å lese mest mulig autentiske latintekster. I undervisningen i moderne fremmedspråk leser man i stor grad sterkt bearbejdede tekster, mest mulig tilpasset den pedagogiske situasjon. Hvorfor kan ikke det samme også gjøres med latin? Likevel må selvfølgelig grammatikken læres, nå som før, og dette krever et minimum av innsats. Men det er mulig å skrive lettfattelig latin uten å fuske med grammatikken. Også på latin kan periodene skrives korte og uten innikate resonnement. Dessuten kan man i stedet for bare krigslitteratur velge tekster med emner fra antikkens mytologi, historie, dagligliv etc. På denne måten knytter man bedre sammen den språklige og kulturelle delen av faget. Dessuten kan

læringen lettes ved at elevene får meget utførlige gloselister til tekstene. (Det gjøres også i undervisningen i moderne fremmedspråk.) Derved kan man konsentrere seg mer om å forstå teksten i sammenheng, og det blir mulig å komme gjennom mer tekst på kortere tid. (Hvem husker vel ikke fra sin egen skoletid, da man kunne holde på i timesvis med en enkelt latinsk periode? Visst lærte man også på denne måten, men temmelig frustrerende var det, og mye aversjon mot latinen ble derved skapt!) Likevel må man være oppmerksom på at det ligger en viss fare i det å gi for gedigen glosehjelp. Elevene må tross alt bli vant til å bruke en latinsk ordbok.

Dagens eksamensoppgaver i latin består av en ukjent tekst, samt spørsmål i ordkunnskap, litteratur- og kunsthistorie. Tekstens lengde varierer med kurssets omfang. Elevene får bruke ordbok. Hver skole velger selv ut sitt tekstpensum, og innenfor en viss ramme står man også fritt å velge emner for kulturpensum.

Gjeldende fagplan for latin bygger altså på sviktende forutsetninger, takket være myndighetenes rasering av norsk skole. Derfor har det unekkelig rådet en viss uklarhet om opplegget for latin i den videregående skoles nye struktur. Men det klassiske miljøet i Norge er lite, og takket være god kontakt mellom latinlærere på de forskjellige skolene har det vært mulig å enes om visse retningslinjer. Men i tiden som kommer bør det være en oppgave å inspirere flere skoler til å sette i gang latinundervisning. Norsk klassisk forbund arbeider med forslag til en modifikasjon av gjeldende fagplan. I det nye forslaget forsøker man å videreføre hovedtankene i Renate Munkebyes fagplan, men slik at de kan tilpasses de rådende forhold i norsk skole.

Selv om det finnes skjær i sjøen, bør det være en inspirerende oppgave å arbeide for å skape nisjer for latin i norsk skole. Men all reformniver til tross, så er det intet poeng i å forandre på alt bare fordi det er gammelt. Det er viktig å vurdere hva som fungerte godt i tidligere tiders skole, og dette bør man selvsagt bygge videre på.

Helt til slutt vil jeg komme med en impulsiv tanke. Forhåpentligvis vil det bli mange lærere som får lyst til å undervise i latin på sin skole, men mange av disse vil muligens føle at de har utilstrekkelig bakgrunn til å

dekke alle de emner som fagplanen krever. Jeg tenker da spesielt på antikkens kunsthistorie. Var det en idé for Norsk klassisk forbund å bevirke til at det settes i gang etterutdanningskurs i slike emner?

*står for en modell som viser antall timer pr. uke på henholdsvis 1., 2. og 3. årstrinn i den videregående skolen.

Einar Weidemann

ROMA I TEKST

II

Capitol i Aeneiden

Skildringer av Romas severdigheter er skuffende få i den romerske litteratur. Byens templer og offentlige bygg samt tusenvis av kunstverk var jo tilgjengelige for alle å se. Man burde ha særlige grunner for å skildre det åpenbare og nære, f.eks. at man ville smigre byggherren. Properts og Ovid er ute i slikt ærend. Eller det kunne være fristende å forestille seg Romulus' by mot bakgrunnen av samtidens prakt og velde (smlgn. Properts IV 1). Vårt eksempel fra Aeneiden kan sees i en slik sammenheng. Skildringen av Euanders "Roma" gir dikterens samtidige grunn til stolthet over hva byen var blitt til. Men for Vergil er andre sider ved kontrasten minst like viktige: at det

tross den umåtelige forskjell i makt og prakt er en dyp indre sammenheng mellom urboligen og samtiden. Mer enn tusen år før det nyrestaurerte augusteiske Roma er helt sentrale vesenskjenntegn ved byen å finne på stedet.

Bakgrunnen for Aeneas' besøk er denne innen den episke handling: De trojanske innvandrere er kommet i krig med latinerne (7. bok). I begynnelsen av 8. bok kan elveguden Tiberinus vise Aeneas til arkaderkongen Euander som alliert. Denne er bosatt lenger oppe langs elven (49 ff.). Aeneas drar så for å søke hjelp og lander på høyde med det senere Forum Boarium (97 ff.). Her er arkaderne opptatt med å feire Hercules ved Ara Maxima¹) Som

forbipasserende "driftekar" hadde nemlig Hercules befridd stedet for risen Cacus. Euander gir en levende skildring av kampen. Aeneas trekkes inn som deltager i kultmåltidet og følger den hymniske feiring av redningsmannen.

Etter at festen er over begir Euander seg med sin gjest mot sin bolig på Palatinerhøyden. Der lå selve hans by, Pallanteum. Underveis er Euander Aeneas' cicerone (8, 306–369). I løpet av halvt hundre vers gis det både et omriss av stedets historie og av severdighetene langs veien. Vergil plasserer Euanders bosetning i forhold til de tidligere innen rammen av intet mindre enn

en allmenn sivilisasjonshistorie og utviklingslære. Stedets tradisjoner, minner og sparsomme bygg synliggjør kontinuiteten fra urtid til samtid. Religion og kultus er selvsagt det sentrale i en slik sammenheng.

Partiet 337 til 361 utgjør hva vi kan kalle en perihegesis (omvisning) i engere forstand. Veien går fra Ara Maxima gjennom Velabrumdalen med Capitol på venstre og Palatinerhøyden på høyre hånd. Før følget når frem til Euanders bolig (362 ff.), får Aeneas et utsyn over Forum og Carinae-området. Av de 25 vers som utgjør dette parti, går 12 på Capitol (347–358):

*hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit
aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
iam tum religio pavidos terrebat agrestis
350 dira loci, iam tum silvam saxumque tremabant.
'hoc nemus, hunc' inquit 'frondoso vertice collem
(quis deus incertum est) habitat deus; Arcades ipsum
credunt se vidisse Iovem, cum saepe nigrantem
aegida concuteret dextra nimbosque cieret.
355 haec duo praeterea disiectis oppida muris,
reliquias veterumque vides monimenta virorum.
hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem;
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.'*

Øversettelse:

- Han (Eu.) førte ham (Aen.) herfra og hen til Tarpeias bolig og til Capitol²), nå gyldent, men engang kragget av småskog.
- 350 Alt da gikk den bondske befolkning i age på grunn av stedets hellige gru, alt da var man engstelig for skogen og klippen. "Lunden her", sa han, "og høyden med krone og løv — hvilken gud som bor her er ukjent, men en gud det i alle fall er. Arkaderne tror at de ofte så Jupiter selv når han rystet sin mørke egide i hånden og kalte på storm.
- 355 Og her kan du videre se to byer med styrtede murer,³) gamle ruiner og minner om mennesker fra old. Her er borgen som Janus lot bygge, der er Saturns. Den her bar navnet Janiculum, den der Saturnia."

Navnet Capitol eksisterer tydeligvis ennå ikke som betegnelse på høyden og blir derfor heller ikke brukt av Euander selv. Etter en tradisjon hos Varro (*De lingua Lat.* V 7,41) ble det funnet et menneskekranium under utgravningen av tomten for Jupiter-templet. Etter dette caput fikk så den sydlige høyden sitt navn.

Når Capitol kalles "gyldent", blir tilknytningen til Vergils tid håndgripelig. Det gjenspeiler gjenoppbyggingen av templet for Jupiter Optimus Maximus etter brannen i 83. Da templet sto ferdig i 69 f.Kr., overstrålte det Romas øvrige templer. Taket var dekket av forgylte bronseplater. Plinius d.e. forteller at oppfatningene var delte i samtiden når det gjaldt det betimelige i at byggherren, Q. Lutatius Catulus, valgte å forgylle takplatene av

bronse (NH XXXIII 18,57: *...cum varie sua aetas de Catulo existimaverit, quod tegulas aereas Capitolii inaurasset*). Ny restaurering måtte til under Augustus: templet ble — ironisk nok — fra tid til annen rammet av lyn som gjorde skade: *Capitolium ... impensa grandi refeci sine ulla inscriptione mei*, men det er omstridt om dette refererer seg til den store tempeloverhalingen i 27 eller til år 9 f.Kr. da templet på ny ble rammet av lyn. For Vergil kommer det an på å vise i hvor høy grad Capitol og Jupiter-tempel er ett og det samme og at den "ukjente" gud er blitt behørig hedret med en verdig bolig i den senere historie. Urtidsperspektivet gir på den annen side anledning til å understreke at Jupiter er en *deus praesens* på Capitol lenge før templet ble anlagt på slutten av kongetiden.

Når Vergil spesielt fremhever *tor-*
denguden Jupiter, er det fristende
 å trekke en helt spesifikk linje til
 samtiden, til det ambisiøse nye tem-
 pelanlegg på Area Capitolina for
 Jupiter *Tonans*. Dette var en aktuell
 byggesak da Vergil arbeidet med
 Aeneiden. Under det kantabriske
 felttog i Spania år 26 el. 25 var
 Augustus nær blitt rammet av et
 lyn under en nattlig marsj. Lynet
 streifet hans bærestol og slo ihjel
 en slave som gikk foran med fakkell
 (Suet. Aug. 29,3: *Tonanti Iovi*
aedem consecravit liberatus per-
iculo, cum expeditione Cantabrica
per nocturnum iter lecticam eius ful-
gur praestrinxisset servumque prae-
lucentem exanimasset). Hvorvidt
 templet har fått de riktige dimen-
 sjoner og den riktige plassering på
 Capitolkartet, har jeg ikke forut-
 setninger for å bedømme. Plinius
 nevner at det var bygget av mas-
 sivt marmor (NH XXXVI 8,50), og
 på et annet sted NH XXXIV 19,79)
 fremhever han Leochares' fremstil-
 ling av Jupiter *Tonans* på Capi-
 tol som spesielt vellykket (*Iovem*
... illum Tonantem in Capitolio
ante cuncta laudabilem. Det må
 være cellaens kultstatue han har i
 tankene. At det dreide seg om
 et ambisiøst praktbygg, fremgår av
 en anekdote i Suetons Augustus-
 biografi (91,2: "På den tid da han
 stadig besøkte det tempel han hadde
 innviet for Jupiter *Tonans*, drømte

han at Jupiter *Capitolinus* klaget
 over at han mistet sine tilbedere, og
 at han selv hadde svart at han i *To-*
nans bare hadde gitt *Capitolinus* en
 dørvokter." (Mørlands overs.).

Capitol, innbegrepet av det romerske
 imperium, er den mektigste guds
 særlige tilhold. Riket står under gu-
 dens beskyttelse for tid og evighet,
 er Vergils budskap til sine lesere.

De fire siste vers (355–358) er pro-
 blematiske. At det ene av de to
 oppida befant seg på Capitolhøyden
 i den mer omfattende forstand av
 navnet, er greit nok, men hvor skal
 vi tenke oss det andre *oppidum*?
 Det er betegnelsen *Ianiculum* som
 skaper vanskeligheter.

Grunnlaget for diskusjonen er Varro.
 Han fortalte at da Saturn kom til
 Latium (smlgn. v. 319 f.), ble
 han mottatt av Janus som på den
 tid var konge der, og denne delte
 sitt kongedømme med ham. Dette
 er gjengitt hos Augustin i *De civi-*
tate Dei VII 4: *Saturnum fugien-*
tem benignus excepit (sc. Ianus);
cum hospite partitus est regnum ut
etiam civitates singulas conderent,
iste Ianiculum, ille Saturniam. Det
 fremgår ikke klart om *Ianiculum* her
 er lik *Gianicolo*. Og selv om så var,
 ville det være grunn til å spørre om
 det virkelig kan være tale om høyden
 på den andre siden av Tiberen på
 vårt Vergil-sted. P. Grimal har

reist spørsmålet og finner at *Ianiculum* må være en del av *Capitol*. Man må i alle fall innrømme at *Ianiculum* = *Gianicolo* ville bryte den topografiske enhet i vårt tekstparti ganske ettertrykkelig. Leseren venter at lokalitetene det er tale om under vandringen, befinner seg i nærheten av hverandre. Det gir seg av selve guide-rollen at stedene bør befinne seg langs ruten. Spørsmålet blir da om ikke *Ianiculum* og *Saturnia* er betegnelser på *Capitolhau-gens* to topper, det egentlige *Capitol* og *Arx*. Siden det er tale om et fredelig dobbeltkongedømme, er selve nærheten ikke noe motargument. Jeg tror også at selve tidsbruken i v. 358 er et viktig argument: *Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen*. Pluskvamperfektum indikerer betegnelser som ikke lenger er gangbare, være seg på *Vergils* eller på den talendes tid. Toponymien på *Vergils* tid blir dermed ikke avgjørende. I vår tolkning peker *huic* på nærmeste høyde, dvs. det egentlige *Capitolium* med den senere navnebruk, og med *Saturnia menes Arx* hvor *Juno Moneta* hadde sitt tempel, det som ble sete for det romerske myntvesen.

Noter

* Artikkelen er en (omarbeidet) del av foredraget "Aeneas og Euander" som ble holdt på Det norske institutt i Roma (på *Gianicolo*) 1.7.1987 under NKF's sommerkurs.

1. Beliggenheten av alteret er ikke entydig fastslått. Rester under *S.Maria in Cosmedin* er identifisert med alteret. Dagens *Via dell' Ara Massima* antyder alterets nærhet.

2. *Tarpeia sedes* og *Capitolia* (poet.pl.) er to betegnelser på samme sted.

3. Etter foredraget reiste *Rasmus Brandt* spørsmålet om ikke *disiecti muri* — de styrtede murer — kunne være rester av den servienske muren. Spørsmålet må overlates arkeologene, men så meget kan sies ut fra teksten at *Vergil* neppe ville ha vist til *disiecti muri* som synlige minner, om det ikke for ham og hans samtidige hadde eksistert murerer av høy alder i området.

Litt.

G. Binder, *Aeneas und Augustus. Interpretationen zum 8. Buch der Aeneis*, 1971

P.Grimal, "La colline de Janus", *Revue Archéologique* 24, 1945, 56–87. Grimals konklusjon er imidlertid en annen enn min, nemlig at *Ianiculum* betegner *Arx*.

Egil Kraggerud

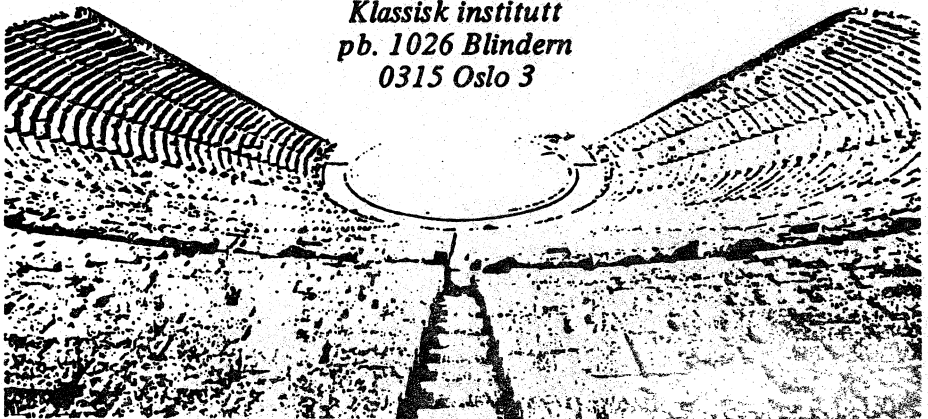
*arbeider
for å fremme forståelsen for
antikken og den antikkpåvirkede
tradisjon i Norge.*

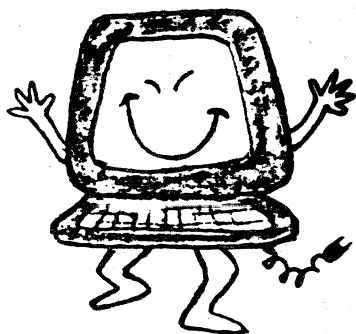
*Foreningen er åpen for alle
som er interessert i de gamle
middelhavskulturene.*

*Foreningen utgir tidsskriftet Klassisk Forum,
arrangerer møter og ekskursjoner til nære
og fjerne mål.*

Medlem blir du ved å melde deg til:

*Klassisk institutt
pb. 1026 Blindern
0315 Oslo 3*

Øvilken datamaskin

skal vi velge?

Personlige datamaskiner (eller PC'er) er etterhvert blitt så vanlige innenfor akademiske miljøer at det er på sin plass å spørre: Hva er klassiske filologers forhold til dette arbeidsredskapet?

Når det gjelder tekstbehandling har greskfilologer - hva enten man driver med klassisk gresk eller nygresk - et hovedproblem: Vi må kunne behandle tekst med to alfabeter. Da IBM i sin tid utformet et

sett av tegn til bruk i sine datamaskiner, den såkalte ASCII-koden, skulle denne komme til å danne grunnlaget for datamaskiner i lang tid fremover. Amerikanerne var fremsynte nok til å inkludere æ, ø og å i ASCII-koden - av rent økonomiske grunner sies det, da Skandinavia var utsett som et av prøvemarkedene. De tok sogar med muligheten for å skrive greske bokstaver (slike brukes jo av matematikere...). Men når det kom til den floraen av aksenter som aleksandrinerne beriket det greske alfabetet med, måtte selve IBM-konseptet gi tapt: Det var ganske enkelt ikke plass til slikt innenfor rammen av ASCII-koden.

Jeg har prøvd to tekstbehandlingsmaskiner, Olivetti i 6 uker og Macintosh i litt over et år. Problemerkene dukket meget raskt opp med Olivetti: Foruten at innlæringsperioden for vanlig tekstbehandling var irriterende lang, ble ASCII-koden fort for trang. Systemet var også lite fleksibelt. Man kunne bare sette visse aksenter over visse bokstaver - det tsjekkiske navnet Neustupný lot seg ikke "generere". Og hva hvis man skulle få bruk for tyrkisk i (i uten prikk) eller İ (stor i med prikk), ğ eller ş? Løsningen var ifølge vennlige selgere hos Olivetti å brenne inn forandringene i typegeneratoren. Slikt koster naturligvis penger - og i

neste øyeblikk vil du kanskje ønske å skrive en § eller § (for diverse transkripsjoner). Hvor skal du etterhvert plassere tegnene i ASCII-koden? Klattoppbygging av tastaturet vil bare skape ergrelser.

Mine spesielle tegnbehov er ikke mer spesielle enn at de kan sammenlignes med behovene til en klassiker. Macintosh viste seg å være løsningen.

Først noen ord om denne PC'en som er relativt ny på markedet. Liksom enkelte fremdeles stikker hodet i sanden og sier "Nei da, jeg klarer meg fremdeles utmerket godt med klippe- og lime-metoden", ble Macintosh den første tiden utsatt for mange spydigheter fra forståelsepåere. Symptomatisk er omtalen s. 219 i Peter A. McWilliams: "Den personlige datamaskinen" (Cappelen 1984 - 2 år etter originalen): "Selv om data-skribenter over alt har lovprist dette systemet som det største som har skjedd siden man fikk hermetiske bananer på markedet, er det ytterst få som har stilt spørsmål om vi virkelig *trenger* et næringslivsspill for direktører". Ironien går på prisen på de første maskinene samt konseptet med "mus" (til plassering av markør) og utstrakt bruk av lett-fattelige figuriner for å illustrere arbeidsprosesser.

Nå ble også telefonen i sin tid betraktet som et leketøy for de som hadde råd. Macintosh har siden lan-

seringen i 1981 utviklet seg til å bli en meget seriøs konkurrent til IBM-baserte systemer. Ironien begynner nå å slå tilbake: For klassiske filologer - og uten tvil for endel andre - kan man i dag si at Macintosh, som har tråkket opp en helt ny vei, har utviklet et særdeles heldig produkt. Det gamle tråkket kan sies å være Inadequate But Marketable.

La oss gå tilbake til vårt hovedproblem, fonter, dvs. tegnsystemer. Med Macintosh kan man faktisk selv lage hva man måtte ønske av tegn. Naturligvis ville det være en tidkrevende oppgave å lage devanagari-alfabetet eller armenske bokstaver. Med programmet FONTastic lar det seg imidlertid gjøre. Selv baserer jeg meg ene og alene på en kvadrupel-font utarbeidet av kanadieren Paul Rapoport (som foruten å være lingvist også er Fartein Valen-ekspert!). Denne fonten består av det latinske, greske og kyrilliske alfabetet (inkludert en imponerende mengde med diakritiske tegn og spesialtegn) + hele IPA-alfabetet. For lingvister, greskfilologer og slavister er denne fonten den reneste åpenbaring.

Det man så lar åpenbare seg på skjermen vil bli reproduisert av skriveren. Den høyeste skrivekvaliteten på Apple's "ImageWriter" er god nok for de fleste behov, men skal man produsere et dokument med

fotosatskvalitet, er laserskriveren den beste løsningen. Slike skrivere har etterhvert falt så mye i pris at selv HF i Oslo nylig anskaffet seg en.

Noe av det geniale med Macintosh-konseptet er at man selv kan produ-

sere all slags grafikk. Med et godt program - og slike finnes det flere av i dag - kan man lage sitt eget tidsskrift, f.eks. *Klassisk Forum*.

Egil Danielsen
(NAVF-stip. i nygresk)

Red. gjør oppmerksom på at *Klassisk Forum* er produsert på datamaskin-clusteret VAX ved Universitetet i Oslo, ved hjelp av systemet T_EX, som gjør det mulig å oppnå skrifttyper i alle varianter og de tegn man måtte ønske — vi viser som eksempel greske bokstaver i en artikkel i dette nummer. Utskriftene er gjort på laserskriver, og leveres klare til fotosetting på trykkeriet, Hustrykkeriet ved Universitetsbiblioteket i Oslo.

FORELESNINGER

ved Klassisk institutt, UiO, i vårsemesteret

Nils Berg vil onsdager 11.15–13 forelese over *gresk lyrikk og elegi*. Torsdager 9.15–11 (1. halvdel av semesteret) gjennomgår han *Batrachomyomachien*. Annen halvdel av semesteret foreleser han om *romersk elegi* torsdager 9.15–11, og annenhver fredag 13.15–15 vil han gjennomgå gammellatinske innskrifter og fragmenter.

Knut Kleve gjennomgår mandager 13.15–15 Platons *Protagoras*, og torsdager 13.15–15 et utvalg Livius-tekster.

Egil Kraggerud fortsetter mandager 10.15–12 sin gjennomgåelse av Euripides' *Herakles*. Fredager 11.15–12 vil han gjennomgå Lukrets' *De rerum natura* 3. bok, og tirsdager 10.15–12 Ciceros *De republica*.

Hugo Montgomery gjennomgår annenhver fredag 13.15–15 to taler av Demosthenes, og hver mandag 9.15–11 Tacitus' *Agricola*. Fredager vil han også forelese over *Hellenistisk og romersk kultur*.

Bjørn Qviller gir onsdager 17.15–19 et kurs i *middelalderlatin*.

RES COQUINARIA

Vi inviterer igjen til et romersk måltid basert på ingredienser som kan fåes overalt, når man ser bort fra *liquamen* (*garum*) som ble nærmere omtalt i forrige nummer. Denne spesielle fiskesausen går som sagt igjen i nesten alle antikke oppskrifter — dessertene unntatt. Selvfølgelig hadde man salt i antikken, men det kom i store stykker som det var vanskelig å bruke i matlagingen. Vietnamesisk fiskesaus er en god erstatning for den som ikke har tid til å lage egen *liquamen*. Vanlig salt brukes i nødsfall.

MULSUM

(mjød)

1 flaske hvitvin
1-1 1/2 dl honning

Blandes godt og settes kaldt noen dager før bruk. Unngå altfor søt honning og velg en tørr hvitvin. Det smaker overraskende godt — en fin apéritif!

KYLLING I TOGA

(ad aves omni genere)

Til 4 personer beregnes 1 stor broiler og litt olivenolje til pensling. Terte-deig lages av 750 g hvetemel og 1/2 til 3/4 dl olje. Ha mel i en bolle og rør inn oljen etterhvert — bruk gjerne mixer, selv om Apicius ikke

ville likt det. Her gjelder det bare å bearbeide deigen med tålmodighet og kraft til den blir glatt og fin — det tar litt tid! Når deigen er god til kjevling, deles den i to og kjevles før den draperes rundt kyllingen, som på forhånd er penslet godt med olje. Deigen skal pakkes godt og tett rundt kyllingen før det hele legges i smurt langpanne og stekes ved 175° i 2 1/4 time.

Når kyllingen er ferdig, åpnes tertene, og kylling og tertene serveres med hvit mandelsaus (se under).

HVIT MANDELSAUS

(Ius candidum in avem elixam)

Serveres og brukes som sennepssaus eller mintsaus, varm eller kald.

60 g skoldete mandler
1/2 ts malt pepper
1 ts støtt karve
2 ts *liquamen*
1 ts honning
2 ss olivenolje
3 ss hvit vineddik

Rist mandlene lett og mal dem. Tilsett krydder, fiskesaus og honning, og rør inn olje og eddik. La det stå på svak varme og koke 10 minutter. Ta det av varmen 1/2 time og gi en rask oppvarming før servering.

Kyllingen blir saftig og deigen sprø; det er en fornøyelse å spise begge deler. Med en god salat til vil ingen av gjestene savne poteter eller ris. Vi husker at det første hadde de ikke, det andre likte de ikke.

I vår oppskriftsamling finner vi svært få desserter — frisk frukt avsluttet gjerne måltidet.

Kaffe er av ny dato. Men når vi serverer den, kan vi jo varte opp med

KRYDRETE FIKENKULER

1/2 kg tørkede fiken

1/2 dl sesamfrø

1 ts støtt anis

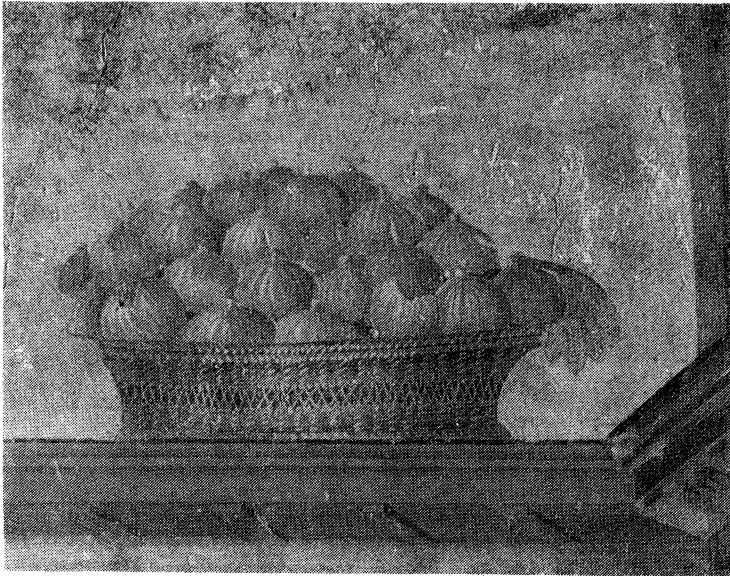
1/2 ts malt fennikel

1/2 ts støtt karve

La sesamfrøene ristes 5 minutter i ovnen på ca. 200° (eller i tørr stekepanne) Pass på at de ikke blir brent. Ta stilkene av fikenene, og mos dem i mikseren eller med hendene. Tilsett sesamfrø og krydder, og bland godt. Trill små, runde kuler av fikenmassen.

De er helt deilige, en mellomting mellom kake og konfekt.

Inger Marie Molland Stang

Kurv med fiken. Veggmaleri fra Pompeii

